

**Tatar Türkçesi Atasözleri ile Türkiye Türkçesi
Atasözlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi
(Fonetik -Morfolojik-Leksik-Sentaks-Semantik)**

Evrin Dalyan Eberdes

**Lisansüstü Eğitim,Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
Sunulmuştur.**

**Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ağustos 2011
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd.Doç.Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd.Doç. Dr. Birsal Oruç Aslan
Tez Danışmanı

Examining Committee

1. Yrd.Doç. Dr. Birsal O.Arslan

2. Yrd.Doç. Dr. Gülseren Tor

3. Yrd.Doç. Dr. Tayyibe Uç

ABSTRACT

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesindeki ve Tatar Türkçesindeki atasözlerinin zamana meydan okuyan, orijinalliğini koruyan benzer yönleri ile, zamana yenik düşen farklı yönlerinin çerçevesi fonetik, morfolojik, leksik, sentaks ve semantik olarak çizilmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz Türk ve Tatar atasözlerinin seçiminde özellikle her iki dilde de varyantı olanlar seçilmeye çalışılmış, bunların söz varlıkları, sözdizimi ve ses açısından benzerlik ve farklılık gösterdikleri yönleri tespit edilip anlam açısından da karşılaştırılması yapılmıştır.

Her iki dilde varyantı olan atasözleriyle sınırlı olan bu çalışma, kaynaklardan taranarak elde edilen bilgiler fonetik, morfolojik, sentaks, leksik ve semantik benzer ve farklılıklar olarak başlıklar altında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Tatar Atasözleri, Türkiye Türkçesi Atasözleri

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmamda yardımlarını esirgemeyen, bana yol gösteren değerli danıőman hocam, Doç. Dr. Birsal Oruç Aslan'a, yüksek lisans süreci ve asistanlığım boyunca Lisansüstü Eğitim ğretim ve Araştırma Enstitsinde bana ablalık ve rehberlik yapan sevgili Őirin Zorlu'ya; disiplinli ve özverili çalıőmalarını kendime örnek aldığım, her zaman desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Elvan Yılmaz, Doç.Dr. Sonuç Zorlu ve Yrd. Doç.Dr. Ekrem Varoğlu'na, tezi yazmanda bana zaman aan canım arkadaőım Simay Bulak'a, diğer ofis arkadaőlarıma, anneme, kız kardeőim Ayőe Dalyan'a, erkek kardeőim Mevlt Dalyan'a ve sevgisiyle beni tamamlayan eőim Niyazi Oktay Eberdes'e teőekkürü bir borç bilirim.

Aşkın Oktay'a

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZ	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
1 GİRİŞ	1
1.1 Atasözleri.....	1
1.2 Dil-Lehçe.....	3
1.2.1 Tatar Adı.....	4
1.2.2 Tatar Tarihi	5
1.2.3 Tatar Türkçesi.....	9
1.3 Ünlü Farklılıkları.....	19
1.3.1 Darlık-Genişlik Açısından	19
1.3.2 Kalınlık-İncelik Açısından.....	21
1.3.3 Düzlük-Yuvarlaklık Açısından.....	21
1.4 Ünsüz Farklılıkları.....	22
1.4.1 Tonlu-Tonsuz Açısından	22
1.4.2 Süreklilik-Süreksizlik Açısından	23
1.4.3 Patlamalı- Sızıcılık Açısından	23
1.4.4 Dudaksıllaşma Açısından	23
1.5 Tatar Türkçesinde Korunan Sesler ve Şekiller	24

1.6 Morfoloji	26
1.7 Leksik	35
1.8 Sentaks.....	38
2 İNCELEME	52
3 SONUÇ	159
KAYNAKLAR	164

KISALTMALAR

TT.	Türkiye Türkçesi
Tat.	Tatar Türkçesi
TDK	Türk Dil Kurumu
THİ	Tatar Halık İcadı
ÖÇ	Özkul Çobanoğlu
BOA	Birsel Oruç Aslan
EÖ	Emin Özdemir
GY	Gün Yayınları
TDK	Türk Dil Kurumu
ÖAA	Ömer Asım Aksoy
AY	Alfa Yayınları
KY	Kare Yayınları
MA	Müfit Aksakal
AP	Ali Püsküllüoğlu
MO	Mehmet Ordulu
ÜHY	Üç Harf Yayınları
ŞB	Şerif Benekli
NK	Numan Kartal
ÜHY	Üç Harf Yayınları
EA	Ercan Alkaya
SY	Sevim Yörük

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Atasözleri

Atasözleri, doğduğu toplumun yaşayış özelliklerinden, inanış biçimlerinden, birlikte yaşanmış tecrübelerden, gözlemlerden hareketle asırların eleğinden süzülerek bazen sayfalar dolusu açıklama gerektiren, yargı bildiren, ders veren, kalıplaşmış, kısa, fakat etkili, özlü sözlerdir.

Doğduğu milletin tarihine, medeniyetine ışık tutmuş, atalarının düşünce sistemlerini, değer yargılarını, yaşam felsefesini kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaştırmıştır. Yaşanan göçler sebebiyle Türkler gittikleri yerlere tecrübelerin oluşturduğu kazanılmış özlü sözleri de yanlarında götürmüşlerdir. Bugün geniş topraklarda bulunan Türk topluluklarının ortak geçmişten gelmesi sebebiyle ortak atasözlerinin bulunması kaçınılmazdır. Tam da bu noktadan Türk lehçelerinin atasözlerine baktığımızda birçok ortak atasözleriyle karşılaşırız. “Türk ve Tatar atasözleri de ortak bir kültürden geldikleri için pek çok açıdan benzerlikler göstermektedir (sergilemektedir)”¹

Yahşı dus kara könde bilgélé bulır.

Dost kara günde belli olur. vb.

¹ Birsal O. Aslan, Same Proverbs In Turkish and Tatar” Fifth Annual Workshop on Central Asian Studies & First Annual Meeting of The Central Eurasian Studies Society, September 28-October 1 2000, University of Wisconsin-Madison

Göç eden bu özlü sözlerin bazıları olduğu gibi günümüze kadar ulaşırken; zamanla değişen hayat şartları, gittikleri bölgenin özellikleri ve bu bölgelerde karşılaştıkları yeni kültürler sebebiyle bazıları değişmiş ve bazıları da yok olmuştur.

Ata yurtlarından uzaklaşarak yeni yurtlarında kurdukları siyasi otorite aracılığıyla oluşan lehçeler, bağlı oldukları dille yeni kazandıkları kültür zenginliklerini birleştirmişlerdir. Merkez dilden ve kültürden değişim aşamasındaki kültürlerine getirdikleri zenginliklerin başında, milletlerinin yaşayışı, dünya görüşü ve deneyimleri sonucu oluşan atasözleri vardır. “Atasözlerinin Türk dili tarihi içindeki seyrine bakılırsa, şu adlarla karşılandığını görürüz: Göktürk ve Uygur dilinde *sav*, Hakaniye dilinde Arapçanın tesiri ile *mesel*, Oğuz sahasında *mesel*, *durûb-ı emsâl*, *darb-ı mesel*, *atalar sözü*, *ata sözü*, Yakutçada *xohono*, Tobollarda *takmak*, Altayca Tuvacada *ülgerocak*, Sagaylarda *takpak*, Kaşlarda, Kızıllarda, Koybollarda *söpsek*, Çuvaşlarda *comak*, *oranlama*, *samah*, Kazancada *eski söz*, Kırımcada *kartlar sözü*, *hikmet*, Doğu Türkistan’dan Kırım’a uzanan sahada *makal*, Doğu Türkistan’da *tabma*, *ulular sözü*, Kerkük ağzında *darb-ı kelâm*, *emshal*, *cümle-i hikemiyye*, *deme*, *deyişet*, *eskiler sözü*, Anadolu ağızlarında *deyişet*, *ozanlama*”²

Mehman Musaoğlu, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumunda (2002) sözlü edebiyat ürünümüz olan atasözlerimizin önemini şöyle belirtmiştir: Türklük bilgisi araştırmaları içerisinde çok önemli yeri olan çalışmalardan biri, düşüncemize göre, sözlü edebiyatımızın incelenmesidir. Çünkü sözlü edebiyatımız ve onun içerisinde yer alan ortak atasözlerimiz, bir yandan Türklüğün ve yeryüzündeki Türklerin kökeniyle bilhassa bağlı olan temel unsurlardandır. Öte yandan ise sözlü

² Mustafa Altun, Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme, Akademik Araştırmalar Dergisi, (Journal of Academic Studies), yıl 6, sayı 21, Mayıs-Temmuz 2004 s.80

edebiyatımız, Türklük bilgisindeki gelişim ve değişimleri yansıtan kaynaklarımızdandır.³

Atasözleri, sözlü edebiyatlar arasında toplumun şeklini belirleyen bir çeşit hukuk normları görevi görmesi ve bu normların toplumun kültür yapısından, gelenek ve göreneklerinden beslenmesi ayrıca çok az değişime uğrayarak bugünlere gelmesinden dolayı ayrı bir önem kazanmaktadır.

1.2 Dil-Lehçe

Dil, insanoğlunun yaradılışından bu yana var olmuştur, yani insanlığın yaşıyla paralel olarak seyretmiştir. İnsanlığın geçirdiği evrim sürecinde dil de benzer bir değişimi, gelişimi yaşadı. Bundan dolayı dile, yaşayan bir varlık olarak yaklaşabiliriz.

İnsanoğlu avcılık, kuşçuluk, toplayıcılık yaşamını sürdürürken, toprağı keşfetti. Bu keşifle tarım yapmaya başladı. Böylece dilin kapsam alanı genişlemeye başladı. Tarımla birlikte yerleşik hayata geçen insan topluluğı, yaşamında çeşitli sosyal düzenlemelere ihtiyaç duydu. Hesap yapmak için sayıları, sosyal düzeni sağlamak için sözlü hukuku ve zamanla bunları gelecek nesillere aktarabilmek için ilkel işaretlerle yazıyı buldu. Bu ilkel işaretler ile insanlık, uygarlaşmada hız kazandı. Uygarlık geliştikçe diller de gelişti, büyüdü. Bu gelişimde insan nüfusunun artması, tarımsal alanların yerli halklara yetmemesi ve geleneklerinden gelen göçebelik gibi anlayışlarla farklı coğrafyalara kitlesel göçler yaşanmaya başladı.

Değişen coğrafya aracılığıyla yeni kültürler tanıyan bu göçebeler, ayrıldıkları dilden de kopmalar, yeni kültürlerle dillerinde sapmalar oluşmaya başladı. Böylece yeni lehçeler meydana gelmeye başladı. Ali Akar lehçeleşme şartlarıyla ilgili; “Bir

³ Mehman Musaoğlu, Ortak Atasözlerimizin Söz Dizimsel-Metin Dil Bilimsel Özellikleri, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002, s.12: <http://turuz.info/Kesli%20toplusu-meqale%20mecmuesi/0273-Ortaq%20atasozlerimizin%20soz%20dizimsel-metin%20dil%20bilimsel%20ozellikleri.pdf> 17/06/2011

dilin lehçeleşmesi için, konuşur topluluğunun coğrafya değiştirmesi, toplumsal ve kültürel bakımından farklılaşma, canlı ağızlara sahip olma, siyasi otorite ve alfabe olmak üzere beş ana şart gereklidir. Bu şartlar, birbirinin sonucu, birbirlerini tamamlayan süreçler olarak karşımıza çıkar.”⁴ tespitinde bulunmaktadır.

X. yüzyıldan itibaren Türk dünyasında oluşan büyük göçler, beraberinde önemli sosyal ve kültürel değişiklikleri meydana getirmiş, böylece Türkçenin lehçeleşme süreci hızlanarak ortaya birkaç büyük yazı dili çıkmıştır. Bu yüzyıldan itibaren Harezm coğrafyasına gelip buradaki Soğd-İran hâkimiyetine son veren çeşitli Türk boyları, yavaş yavaş dillerini de egemen kılmaya başlamışlardır. Buradaki karışık Türk boylarının dil özelliklerini yansıtan Harezm, Altınordu ve Memlûklü merkezli eserlerin dili olan Kıpçakça ve Temürlüler döneminin yazı dili olan Çağatayca, Anadolu topraklarında verilen eserlerin dili olan Oğuzca bu şartlar altında oluşan başlıca yazı dilleridir.⁵

Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Tatar Türkçesinin özelliklerine girmeden Tatar kimliğine ve coğrafyasından bahsetmeliyiz.

1.2.1 Tatar Adı

Orhun yazıtlarında “*Otuz Tatar Oguz begleri bodunı bu sabımın edgüti eşid katıgdı tñıla*” (Kül Tigin, G-1.) biçiminde geçen cümle, Tatar adının Türkçedeki en eski kayıtlarındandır. Eski Çin kaynaklarında da *T'a-t'a* veya *Da-d'an; Da-Da* diye görülen bu ad, XIII. asırdaki bir Çin tarihçisi Mın-gun tarafından, Türklerin *ak tatarlar*, Moğolların *kara tatarlar* ve Mançuların *su tatarları* diye adlandırılmasında da kullanılmıştır.⁶

⁴ Ali Akar, Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi, Tübar (Türklük Bilimi Araştırmaları/Uluslararası Hakemli Dergi)-XXVIII, 15.Yıl, 2010-Güz, s.19

⁵ Ali Akar,age., s.18

⁶ Ahmet B. Ercilasun, Mustafa Öner, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yay. Ankara 2007 s.681

“Tatar” diye çeşitli kaynaklarda geçen kavim adıyla kimlerin kastedildiği kesin değildir. Bazı kaynaklar Moğolları da Tatar olarak alırken, batı kaynakları Osmanlı hariç bütün Türk dünyası için bu adı kullanmışlardır. Tarihte bu kadar ünlenen *tatar* adının çok çeşitli şekilde de etimolojisi yapılmıştır: Ebul-Gazi Bahadır Han, *tatar* adının, önceleri bir han adı olduğunu sonra kavim haline geldiğini söylemişken, N. M. Karamzin gibi bazı tarihçiler, Yakutların *tatar* adlı ongununa dikkat çekmişlerdir. Orta Çağda, Avrupa’da Latince *tartar* “cehennem, yer altı hükümdarlığı” sözünün analojisiyle, hasımları olan Altın Ordu devleti bu şekilde adlandırılmış ve Avrupa’da XIII. asırdan itibaren, eski *barbar* sözüyle neredeyse eş bir anlam kazanmış ve onun yerini almıştır. İran ve Osmanlılardaki *posta tatarı* “ulak” adının, Tatar kavim adı için kaynak olabileceğini söyleyen Baskakov ilişkiyi görmüş; fakat tarihî gelişme söylediğinin tam aksi yönde olmuştur. Yani *tatar* ancak bir kavim adı olduktan sonra “ulak” anlamında kullanılabilirdi. Ayrıca *tav + tor > tavar > tatar* “dağlı kişiler” gibi zorlama etimolojiler de yapılmıştır; fonetik imkânsızlığının yanı sıra, “dağlı” anlamındaki adın, Avrasya düzlüğünde yaşayan ve dağları az görmüş bir kavme ad olması da zordur. Bugün en çok kabul gören *tat-eri ~ tat-er* “yabancı kişi” etimolojisi, bu kavim adının daha çok komşuları tarafından söz konusu halka verildiği göz önüne alınınca kelime tarihçiliğine de uygun gözükmektedir.⁷ Görüldüğü gibi “tatar” adının etimolojik kökeninin kesin tespiti olmadığı gibi yüklenilen halkın da kimlerin olduğu kesin değildir.

1.2.2 Tatar Tarihi

Çin yıllıklarının verdikleri bilgilerden anlaşıldığı üzere Tatarlar, tarihin farklı dönemlerinde başka coğrafi bölgelerde (Sibirya, Altaylar, Mançurya, Moğolistan) yaşayıp, daha sonra Güney Moğolistan ve Kuzey Çin’e doğru yerleşim bölgelerini

⁷ Ahmet B. Ercilasun, Mustafa Öner, age, s.682

kaydırmaya başlamışlardır. Özellikle Uygurların ağır bir darbeyle 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılışından sonra, kitlesel olarak diğer Moğol boylarıyla beraber batıya yönelmişlerdir. “Kitanların kuzeyinde, Tatarların ataları olan avcı Shih-wei kabileleri yaşıyorlardı. Batıda yani bugünkü Moğolistan’ın Dalai-Nur Gölü’ne kadar uzanan bozkır uçlarında ise, Çinlilerin Ku-mo-hi veya Hi (Ç. Hsi) dedikleri Tatabılar (Tatarlar) berhayat idiler. Gerek Shih-weiler ve gerekse Tatabılar, Moğol dilli halklardı ve Kitanlarla birlikte tek bir etnik kitle oluşturuyorlardı”. Moğollar, siyasî birlik şuuruna ulaşıp büyük teşekküller oluşturana kadar Tatarlar, Moğollar üzerinde askerî güç olarak büyük tesir icra etmişlerdir. Hatta "Çin kaynaklarında 958 senesinde "Tatar Devletinden (Ta-tankuo) bahsedilmektedir. Moğollar, siyasî birlik şuru ile "millet" olma bilincine ulaşıncı, Tatarlarla şiddetli mücadelelere başlamışlardır.⁸

IX. ve X. yüzyılda Orta Asya’da yaşanan kuraklık sebebiyle Moğolistan’ın doğusuna göç eden Tatarlar 1164 yılında Moğollarla yaptıkları savaşta aldıkları galibiyet ve ardından Cengiz Han’ın babasını öldürmeleriyle Moğolları çileden çıkarmış ve bu galibiyeti yediremeyen Cengiz Han önüne gelen yerleşim yerlerini yakıp yıkmıştır. Bunun sonucunda Tatarlar batıya İdil-Ural, Kama bölgesine ve Macar ülkesine göç etmek zorunda kalmışlardır. Burada zamanla askerî güç oluşturan Tatarlar, etrafındaki topraklara saldırmış ve o topraklardaki insanlara arasında ün kazanmışlardır. Tatarlar en çok Bulgar devleti döneminde yoğun yaşamışlardır. Tatarların ünlü tarihçilerinden Ş. Mercanî ve Hadi Atlasî, Tatarların,

⁸ Mustafa Kalkan, Türk-Moğol Kavimleri Arasında Tatarlar ve Menşei Meselesi, s.393
<http://www.kazakhan.org/file/makaleler/TATARLARYENI2007.pdf> 17.06.2011

Bulgarlara dâhil olduklarını açıklamış, dolayısıyla onları Türk olarak kabul etmişlerdir.⁹

Altın Orda devleti kurulunca Türk ve Tatar boyları Altın Orda devletine dâhil edilmiştir. Bir müddet Altın Orda devletine bağlı olarak yaşayan Tatarlar bağımsızlığını ilan ederek Kama havzasına yerleşmişlerdir. Burada Kazan Hanlığı'nı kuran Tatarlar, Rusların Türk topraklarına gözünü dikmesiyle 1552 yılında yıkılmıştır. Aynı saldırı Kırım Hanlığı için de geçerlidir. Kırım Hanlığı da Rusların saldırılarına dayanamamış ve 1783 yılında yıkılmıştır. Rusya'nın hedefi bütün Türkistan'ı ele geçirmek olmuş bunu da zamanla gerçekleştirmiştir. Osmanlı devletine karşı güçlenen Rusya, elde ettiği topraklardaki Türkleri, devletinde çeşitli görevlerde, devlet idaresinde söz hakkı vererek Türkleri Osmanlı devletine karşı kullanmıştır.

“Çarlık Rusya'sında Tatarlar, II. Katerina döneminden itibaren çeşitli haklar kazanmışlardır. Özellikle isyanlara (1774 Pugaçev) katılmamış olmaları sebebiyle çarîçe tarafından ödüllendirilmişlerdir. Ticaret yapma, dini bazı uygulamaları yerine getirme, cami inşa etme gibi kazanımlar elde etmişlerdir. Bu kazanımlar Tatarları, Rusya'ya yaklaştırmıştır. Bu yakınlık, Rusların Tatarları kullanması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bu zulme ve sömürüye dayanamayan birçok Tatar ailesi ülkesini terk ederek başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönem sonrasında Osmanlı Devleti'ne sığınan çok sayıda Tatar vardır. Tatarların göç hareketleri üzerine çalışan A. K. Ocaklı'nın tespitlerine göre Osmanlı Devleti'ne 1894-5'de 450 hane, 1877-78'de belirli bir oranda, 1911-12'de 200 civarında asker,

⁹ Ş. Mercanî, Mustafad Al-Ahbar fi Ahval Kazan ve Bulgar, Kazan, 1989, s. 53-122; H. Atlasî, Sibir Tarihi, Süyün Bike, Kazan Hanlığı, Kazan, 1993, s.186

221 civarında başka kabilelerden (Kazan, Orenburg, Ufa, Saratov, Samara, Simbirsk, Perm, Batı Sibirya ve Tomsk şehirlerinden) çok sayıda gelen olmuştur”.¹⁰

Rusya'nın bütün dünyayı tehdit eden gücü Avrupa'da yankılar uyandırmış ve Almanya'dan bir trenle gelen Lenin'in Bolşevik İhtilâlini yapmasıyla Çarlık Rusya yerini Sovyet Rusya'ya bırakmıştır. Lenin'in Rusya'nın içinde bulunan etniklere bağımsızlık vereceğini vaat etmesi Tatarları ve Rusya Federasyonuna bağlı Türk ülkelerini heyecanlandırmıştır. 23 Mart 1918'de Tatarlarla Başkırtlar birleşerek Tatar-Başkırt Cumhuriyetini kurmuşlardır. Bu bağımsızlık uzun sürmemiş 1923 yılında iktidara gelen Stalin'le, bağımsızlık mücadelecilerinin toplu katliamlarıyla sonuçlanmıştır. Bu baskı ve katliam Stalin'in 1953 yılında ölmesine kadar sürmüştür. Tatarlar 30 Ağustos 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık Rusya Federasyonu tarafından tanınmamıştır. Tataristan, bugün Rusya'ya bağlı bir Cumhuriyet olarak yaşamaktadır.

Günümüzde Tatarlar, Karadenizin kuzeyinden başlayan İdil nehri ile Ural bölgesinde, merkezi Orta Asya olan ve Rusya'nın çeşitli şehirlerinde yaşamaktadırlar. Tatarların kullandığı Tatar Türkçesi, Tataristan'ın devlet dilidir. Tatarlar, en çok Rusya Federasyonu'nda yaşamaktadır (%79,3): Tatarların %26'sı Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nde oturmaktadır. 1989 yılı nüfus sayımına göre 6 milyon 649 bin Tatar nüfusunun 5 milyon 523 bini Tatar Türkçesini ana dili olarak kabullenmiştir.¹¹

¹⁰ Mustafa Kalkan,age, s.393

¹¹ <http://www.yenidenergenekon.com/149-cagdas-turk-yazi-dilleri-ve-haritasi/> 17/06/2011

Tatar boyları şunlardır: Altay, Ar, Ayalı, İçgin, İşték, Barabe, Başkurt, Türkmen, Taraneı, l'oralı, Tipter, Tilankut, Çırınış, Çavuş, Denkanı, Şağır, Samayile, Kazak, Kalmuk, Kırgız, Kortak, Moğol, Menjur, Nogay, Yasaklı ve Mişer.¹²

1.2.3 Tatar Türkçesi

1.2.3.1 Tatar Dialekleri ve Alfabeti

Merkezî dilden ayrılan, yazı dili haline gelen Türk lehçeleri içinde Kıpçak koluna giren Tatar Türkçesini Mustafa Öner şöyle tasnif etmiştir:

A.Karadeniz—Hazar Bölgesi:

1. Karaim (Karay)
2. Kırım—Tatar
3. Karaçay—Balkar
4. Kumuk

B.İdil— Ural Bölgesi:

1. Kazan—Tatar
2. Başkurt

C.Aral –Hazar Bölgesi :

1. Kazak
2. Karakalpak
3. Nogay
4. Kırgız

Tatarlar, tarih boyunca Moğolların, Rusların yok etme politikalarına maruz kalsalar da onların akıncılık anlayışı, askerî sistemlerinin kuvvetli olması, ticaretle uğraşmaları gibi birçok özelliklerinden dolayı günümüze kadar varlıklarını

¹² Seyfettin Erşahin, Rusya 'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi, s.566
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/780/10015.pdf> 17/06/2011

korumuşlardır. Geniş topraklara yayılan Tatarların dailektlerini üç büyük dailekt topluluğuna ayırabiliriz:

Orta Dailekt: Kama, Norlat, Mamadış, Baltaç, Döbyaz, Etne, Kaza ardı Kresinleri ağızları, Minzele, Kasıym, Nokrat, Glazov, Udmurt ve Mari cumhuriyetleri, Perm, Sverlovsk ve Kuybişev ülkeleri Tatar ağızları.

Batı (Mişer) Dailekti: Sërğaç, Çistay, Çüprelë, Melekes, Hvalin, Temnikov, Lembre, Kuznetsk, Mordva-Karatay ağızları

Doğu (Sibirya) Dailekti: Batı Sibirya'daki Tümen, Omsk ve Novosibirsk ülkelerinde konuşulan Tobol-İrtiş, Baraba, Tomsk ağızları.¹³

Tatarlar geçmiş yüzyıllarda Çağatay özellikleri taşıyan Arap alfabesini kullanmışlardır. Türkiye Cumhuriyetinde olduğu gibi Tataristan hükümetinin özel kararıyla 3 Temmuz 1927 tarihinde Tatar dilinin resmi alfabesi Lâtin harfleri kabul edilir.¹⁴

Tataristan'da kabul edilen 34 harfli yeni Tatar alfabesiyle, bu alfabenin, Tatarların kullandıkları diğer alfabeler ve Türkiye'de hazırlanmış olan alfabelerle karşılaştırılması şöyledir:¹⁵

Yeni Tatar	Kiril Tatar	Yañalif	Türkiye	Türk Dili
Alfabesi	Alfabesi ¹⁶	(Birleştirilmiş	Türkçesi	Kurultayı ABC
(1999)	(1940-2000)	Yeni Türk	Alfabesi	Komisyonu
Alfabesi) ¹⁷	(1928)	Alfabesi		
(1928-1940)		(1992)		
A a	A a	A a	Aa	A a

¹³ Ahmet B. Ercilasun, Mustafa Öner, age., s.681

¹⁴ Vahit Hakov, Telen Belg'n İl Açar, Megarif, Kazan 1993, s.55

¹⁵ Erdal Şahin, Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, S. 199, Temmuz 2003, İstanbul, (s. 42-45.) s.6-7

¹⁶ İşaretlerin sırası Yeni Tatar Alfabesi (1999)'ne göre verildi.

¹⁷ İşaretlerin sırası Yeni Tatar Alfabesi (1999)'ne göre verildi.

Bb	%o´	%o´	-	%o´ ¹⁸
B b	B b	B b	B b	B b
C c	Ú ...	Ç ç	C c	C c
Ç ç	H h	C c	Ç ç	Ç ç
D d	D d	D d	D d	D d
E e	E e	E e	E e	E e
F f	F f	F f	F f	F f
G g	G g	G g	G g	G g
Ğ ğ	-	0,0,	Ğ ğ	Ğ ğ
H h	h h	H h	H h	H h
I ı	Y y	: ;	I ı	I ı
İ i	I i	I i	İ i	İ i
J j	J j	Ξ Ξ	J j	J j
K k	K k	K k	K k	K k
Q q	-	Q q	-	Q q
L l	L l	L l	L l	L l
M m	M m	M m	M m	M m
N n	N n	N n	N n	N n
N, n,	N n	N, n,	Ñ ñ	Ñ ñ
O o	O o	O o	O o	O o
Ø ø	Ø ø	Ø ø	Ö ö	Ö ö
P p	P p	P p	P p	P p
R r	R r	R r	R r	R r

¹⁸ MÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 18-20 Kasım 1991’de düzenlenen “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu”nda Ä ä işareti tavsiye edilmişti. 1992 Türk Dili Kurultayı ABC Komisyonu Ä ä işareti dışında bu sempozyumda kabul edilen bütün işaretleri kabul etmiştir.

S s	S s	S s	S s	S s
Ş ş	W w	Ş ş	Ş ş	Ş ş
T t	T t	T t	T t	T t
U u	U u	U u	U u	U u
Ü ü	¥ ¥	¥ u	Ü ü	Ü ü
V v	V v	V v	V v	V v
W w	-	-	-	W w
X x	X x	X x	-	X x
Y y	J j	J j	Y y	Y y
Z z	Z z	Z z	Z z	Z z

1.2.3.2 Gramer Özellikleri

Lehçe, ağızların birleşmesinden (A-B-C) meydana gelen, onların birçok özelliğini içerisinde taşıyan ama onların teker teker hiçbirini temsil etmeyen bir “üst ağız” birliğidir (D).¹⁹ Bir dilde lehçe oluşumu bazı şartlara bağlıdır. Lehçeleşme aşamasındaki değişmeler, (a) ses, (b) ek ve (c) sözcük göstergesi olmak üzere üç aşamada görülür. Bunlardan ses ile ilgili olan değişmeler en temel ve yaygın olanıdır. Çünkü fonetikle ilgili unsurlar, dilde en çabuk aşınan ve bu sebeple hemen değişebilen özelliklerdir. Bu bağlamda Türk lehçeleri arasındaki en önemli farklılıklar seslik ölçüde kendini göstermektedir. Ek düzeyindeki değişmeler nispeten daha yavaş bir seyir izler. Fakat bunlar, lehçeler arasındaki anlaşılabilirlik oranını doğrudan etkilemesiyle lehçe oluşumunda çok önemli bir görev icra etmektedir. Örneğin günümüz Kıpçak lehçelerindeki zaman formları ve farklı teşkil ettikleri diğer lehçeleri konuşanların bu lehçeyi anlamalarını belli

¹⁹ Ali Akar, Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi, Tübar (Türklük Bilimi Araştırmaları/Uluslararası Hakemli Dergi)-XXVIII, 15.Yıl, 2010-Güz, s.16

ölçüde engellemektedir. Lehçeleşme aşamasındaki üçüncü değişme olan sözcük düzeyindeki farklılaşmalar ise iki yolla meydana gelir: a) ödünçleme b) türetme. Ödünçleme daha çok coğrafya ve kültür değişimine bağlı olarak komşu dillerden yapılan kültür alıntılarıdır. Bu olay, ya kaynak dilden sözcüğün aynen kopya edilmesi yahut anlam etkilenmesi şeklinde görülür. Türetme ise dilin ihtiyaç duyduğu kavram alanları doğrultusunda kendi söz imkânları ile yeni sözler oluşturmasıdır. Böylece lehçeleşme, dil-dışı sebeplerle başlar, dil içi çeşitli ağız farklılıklarının derinleşmesiyle hızlanır ve siyasî kararlar sonuca ulaşır.²⁰

Muhtemelen Hun döneminde ilk ağız farklılıkları başlayan, ancak 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili geleneğine göre gelişen Türkçe, daha batıya yerleşen Türklerin Farsça karşısında dilsiz kalmamaları için Oğuz ağzının yazı dili hâline getirilmesiyle iki, Mısır'da ve Altınordu sahasında Kıpçakların aynı sebep ve gerekçelerle kendi ağız özelliklerini yazıya taşımalarıyla üç yazı diline sahip olmuştur.²¹

Tatar Türkçesini diğer lehçelerden ayıran özelliklerini incelememiz için lehçe oluşumunu sağlayan ilk şarta yani a) ses değerlerine bakmalıyız.

1. Ses Bilgisi²²

Ünlüler:

a sesi arka damakta, geniş-düz olarak ve açık telaffuz edilir. *a* sesinin telaffuzunda dilin arka kısmı yükselir, dil ucu arkaya doğru çekilir. Bu ünlü, özellikle birinci ve ikinci hecelerde, arka damak ve dudak sonora ünsüzlerinin yanında yuvarlak telaffuz edilir: *âpa* “abla, teyze”, *vâkııt* “vakit, zaman” Fakat

²⁰ Ali Akar, age, s.18

²¹ Nevzat Özkan, Türk Dilinin Yurtları, Akçağ Yay/451, s.291

²² Ses bilgisi özelliklerinin Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un editörlüğünü yaptığı *Türk Lehçeleri Grameri* isimli çalışmanın Mustafa Öner tarafından hazırlanan “Tatar Türkçesi” bölümünden alınmıştır: Ahmet B. Ercilasun, Mustafa Öner, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yay. Ankara 2007 s.687-691

bunun yanı sıra, çok heceli sözlerin son hecelerinde damak-diş ünsüzlerinden sonra telaffuzu Türkiye Türkçesindeki gibi düzdür: *urmânda* “ormanda”, *ķâlâda* “kalede” .

e sesi ön damakta, geniş-düz ve açık telaffuz edilir. *a* ünlüsüne nazaran dil ucu daha önce çekilir ve öndeki alt dişlere yakınlaşır, arka tannan (*rezannatör*) biraz genişleyip çene düşer: *ereme* “çalılık”, *eylen-* “dolanmak”, *eyt-* “söylemek”.

ě sesi ön damakta, düz ve yarı dar telaffuz edilen yine kısa bir ünlüdür. Bu sesin telaffuzunda dil orta yüksekliğe çıkar (orta açıklık) ve *ı* sesinden dilin öne doğru hareket etmesi ve arka tannanın genişlemesiyle farklanır. Dilcilik edebiyatında *kapalı e* olarak bilinen bu ses, Tatarca ünlü sisteminde *ı* ünlüsünün ince sıradaki dengidir. Tatarcanın tarihî fonolojisindeki gelişme yönünden (*til* > *těl*) ötürü “açık i” diye tanıtmak ve adlandırmak daha uygundur: *ěş* “iş”, *ělek* “evvel, ilk”.

ı sesi arka damakta, dar-düz, orta açıklıkta ve diğer ünlülere göre daha kısa telaffuz edilir. Bu ünlünün telaffuzu esnasında, çene, dudaklar ve hatta dil de pasif hâdedir; dil çok az yükselir (yarı açıklık). Dilin arka tarafı ile küçük dil arasında, arka tannanın (*rezannatör*) daralmasıyla meydana gelir: *ırgıt-* “atmak, fırlatmak”, *ındır* “harman”...

i sesi ön damakta, dar-düz ve kapalı olarak telaffuz edilir. Bu ünlünün telaffuzunda dilin orta kısmı yukarı kalkar ve öne doğru gelir, ağız boşluğu tamamen daralır, arka tannan genişler, dil ucu da alt dişlere degecek gibi durur. Tatar Türkçesinde bu ünlünün iki varyantı belirlenmiştir:

a. En çok görüldüğü şekil, alıntı olmayan sözlerin ilk hecesindeki normal, kısa ünlü hali (*ikmek* “ekmek”, *çilek* “kova”).

b. Bilhassa vurgulu açık hecelerde rastlanan yarı ünlülü y alafonu ile uzamış hali (*eti-etiy* “baba”, *eni-eniy* “ana”, *söyli-söyliy* “konuşuyor”).

u sesi arka damakta, dar-yuvarlak ve kapalı olarak telaffuz edilir. Bu ünlünün telaffuzunda dudaklar büzüşüp öne doğru uzar, ağız boşluğu genişler ve dilin arka kısmı yumuşak damağa doru yükselir. Tatarcada ilk hecede vardır, sonraki hecelerde ancak fiil ismi (*infinitif*) yapma ekinde görülebilir: *urman* “orman”, *kıyğan* “koymuş”, *baruv* “gitme” vs.

ü sesi ön damakta, dar-yuvarlak ve kapalı olarak telaffuz edilir. Bu ünlünün telaffuzunda dudaklar *u* sesine nazaran daha önde büzüşürler. *ü* sesinin çıkışı anında dil üstünün orta kısmı sert damağa doğru kalkıp öne çekilir ve dil ucu alt dişlere yaklaşırken ağız boşluğu da daralır: *tütel* “tarh”, *kül* “göl”, *ürdek* “ördek.

o sesi arka damakta, yuvarlak-yarı dar ve yarı açık telaffuz edilir. Yuvarlak telaffuzu ve dilin arkaya doğru çekilmesiyle *ı* ünlüsünden farklanmış olur. Dudaklar da *u* sesine nazaran daha az uzarlar. Bu ünlü, Türkiye Türkçesindeki *o* sesi gibi tam yuvarlak değildir, daha dar telaffuz edilir: *bolın* “çayır”, *borılış* “kıvrım, kırılış”, *tormış* “hayat”.

ö sesi ön damakta, yuvarlak-yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilir. Yine bu ünlü de yuvarlak telaffuzu ve dil ucunun daha arkaya çekilmesiyle *ě* sesinde farklanmış olur. Dudakların da *ü* sesine göre büzülüp uzaması daha azdır: *könděz* “gündüz”, *ölke* “ülke, alan”, *tör-* “dürmek, sarmak”.

Dudak ünsüzleri: *p, b, m, v.*

b sedalı, **p** sadesiz, süreksiz ünsüzler. *b* ünsüzü söz sonunda bulunmaz; *p* ise söz başında daha çok alıntı sözlerde görülür.: *buş* “boş”, *büten* “başka”, *ciber-* “göndermek”; *pěçen* “saman”, *pěşěr-* “pişirmek”, *apa* “abla, teyze”.

m sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür: *min* “ben”, *měne* “işte”, *moñ* “keder, hüzn”, *alma* “elma”, *salam* “saman”.

v sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür. Türkiye Türkçesindeki *v* gibi dış-dudak arasında değil iki dudak arasında telaffuz edilir. Tatarcadaki sadece Rusça alıntılarda görülen tek dudak *v* sesi dışında bütün *v* sesleri çift dudak telaffuzludur: *vaķ* “ufak”, *taviķ* “tavuk”, *sav* “sağ, salim”.

Diş-dudak ünsüzleri: *v, f*.

v sesi sedalı, sürekli, sızıcı konsonanttır. Sadece Rusça alıntılarda bulunur. Türkiye Türkçesindeki *v* sesiyle aynıdır: *vagon* “vagon”, *sovyet* “sovyet, meclis”, *aktiv* “aktif”.

f sesi sedasız, sürekli, sızıcı ünsüzdür. *v* ünsüzünün sedasız eşidir: *fabrika* “fabrika”, *yěfek* “ipek”, *şarf* “eşarp”.

Diş ünsüzleri: *d, t, n, z, s*

d sedalı, **t** sedasız, süreksiz sızıcı ünsüzler. *d* ünsüzü söz sonunda bulunmaz: *dan* “nam”, *ındır* “harman”, *morad* “murat, istek”; *tañ* “tan”, *botak* “budak, dal”, *yort* “bina, ev”.

n sedalı, sürekli, sonor ve nazal ünsüzdür. Türkiye Türkçesindeki gibidirler. Bu ses tıpkı *d* ve *t* ünsüzleri gibi, dil ucunun öndeki dişlere, dil üstünün de üst diş yuvalarına temasıyla çıkarılır: fakat *n* sesinde yumuşak damak indiği için havanın bir kısmı burun boşluğundan çıkar ve bu sebeple nazalleşir. Söz başında daha ziyade alıntı sözlerde bulunur: *naçar* “kötü”, *sana-*“saymak”, *oyalčan* “utangaç”.

z sedalı, **s** sedasız, sürekli sızıcı ünsüzler. Türkiye Türkçesindeki gibidirler: *zifa* “uzun boy”, *bizek* “bezek, süs”, *yoldız* “yıldız”; *sirek* “seyrek”, *tasma* “kurdela”, *palas* “halı; paspas”.

Diş-damak ünsüzleri: *c, ç, j, ş*.

c sedalı, *ç* sedasız, sürekli ünsüzler. Alıntı olmayan sözlerde bu konsonantlar Türkiye Türkçesinden daha sürtünmeli ve süreklileşen bir halde işitilmektedir. Tatarca *c* sesi söz ortasında ve sonunda nadirdir: *cilken* “yelken”, *huca* “sahip”, *tac* “taç”; *çaçak* “saçak”, *açı* “acı; ekşi”, *köç* “güç”.

j sedalı, *ş* sedasız, sürekli ünsüzler. Türkiye Türkçesindeki gibidirler. *j* sesi Tatarcada alıntılar dışında ancak yansıma sözlerde bulunabilir: *şadra* “çil”, *aşatuv* “yedirme”, *taviş* “ses”; *jirebe* “kura”, *loja* “loca”, *abajur* “abajur”.

Ön damak ünsüzleri: *l*, *r*, *y*, *g*, *k*.

l sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür. Bu ses söz başında alıntı sözlerde veya ancak tabiat taklidi sözlerde görülebilir. *l* ünsüzünün ince varyantının telaffuzu biraz farklıdır: Dil ucunun üst ön dişlerin yuvalarındaki temas sahası daha daralıp dil ortası sert damağa doğru kalkar ve hava dilin iki tarafından çıkar: *laçın* “şahin”, *kilüv* “gelme”, *muyıl* “kuşkirazı”, *yal* “dinlenme”.

r sesi sedalı, sürekli, sonor ve titretilen ünsüzdür. Telaffuzu anında, gelen havanın tesiriyle dil ucu sert damağa değip titrer. Bu ses söz başında sadece alıntılarda vardır: *ras* “doğru, gerçek”, *ret* “sıra”, *rehmet* “teşekkür”, *sıra* “şıra”, *tarı* “darı”, *taçır* “yassı, çorak”.

y sesi sedalı, sürekli, sonor ünsüz. Telaffuz bakımından *i* ünlüsüyle ortaklıklarına dayanarak *y* sesini yarı ünlü diye adlandırmak da mümkündür: *yava* “yağıyor”, *taya* “kayıyor”, *töye* “deve”, *bay* “zengin”, *saray* “odunluk”.

g sedalı, *k* sedasız süreksiz ünsüzler. Bu ünsüzlerin ön damak sesi olarak kaydedilmesine rağmen, bunların Türkiye Türkçesindeki göre damağın daha arkasında telaffuz edildiklerini de belirtmek gerekir: fakat buna rağmen alıntı olmayan sözlerde ünlü-ünsüz uyumu da bozuk değildir; *g* ve *k* ünsüzleri ön damak ünlülü sözlerde bulunur. *g* başta, alıntı veya tabiat taklidi sözler dışında görülmez:

kören “kahverengi”, *kiliv* “gelme”, *okop* “siper”, *kük* “mavi”, *ilek* “elek”; *geroy* “kahraman”, *gür* “mezar”, *göl* “çiçek”, *bërge* “birlikte”, *tügerek* “yuvarlak”.

Arka damak ünsüzleri: *ğ, k, h, ñ*

ğ sedalı, **k** sedasız süreksiz ünsüzler. Bu seslerin telaffuzu anında küçük dil, dilin arka tarafına iner ve hava bir patlama ile çıkar. Söz başında bu patlama daha güçlü hissedilir. Bu sesler Türkiye Türkçesindeki denklere nazaran daha geride, küçük dile yakın teşekkül eder. *ğ* ünsüzü söz başında ancak alıntı sözlerde vardır. Bu arka damak ünsüzleri alıntı sözlerde ön damak ünlüleri yanında da görülür: *ğara* “kara, siyah”, *ğolga* “uzun sırık”, *ğakı* “turp”, *ğolak* “kulak”; *ğasır* “asır”, *ğadet* “adet”, *tığız* “sıkı”, *zaiğ* “zayi”.

h sesi, sedasız ve teması sürekli ünsüzdür. Bu nispeten yeni bir ses sayılır, önceleri Arapça Farsça ve daha sonra da Rusça alıntı sözleri dolayısıyla dilde yerleşmiştir. Türk esaslı sözlerde ise söz ortasında *k* ünsüzünün süreklileşmesiyle türemiştir. Konuşma dilinde halen de *k* ile nöbetleştiği örnekler işitilmektedir: *heber* “haber”, *hat* “mektup”, *mehanik* “mekanik; mekanisyen”, *yağşı* “iyi, güzel”, *tesbiğ* “tespih”.

ñ sesi sedalı, sürekli, sonor ünsüzdür. Türkiye Türkçesi ağızlarında da halen arka damak nazali (*ñ*) ile aynıdır: *mañğay* “alın”, *meñge* “ebedi”, *yaña* “yeni”, *soñ* “son; sonra”.

Gırtlak ünsüzü: *h*.

h sesi sedasız, sürekli temasla telaffuz edilen tek gırtlak ünsüzdür: başlıca alıntılarda görülür: *hem* “hem, ve”, *heykel* “heykel”, *höner* “hüner, maharet”, *ahēñ* “ahenk”, *cihan* “cihan”.

Son devir alıntılarıyla gelen ünsüzler: *ts, sç*. (*revolyutsiva* “devrim, ihtilal”, *kontsert* “konser”, *protsent* “oran”, *tsilindr* “silindir”, *tsentr* “merkez”, *tsement*

“çimento”, *delegatsiya* “delegasyon, temsil heyeti”) Bu Rusça sesler, Sovyet devri boyunca, alıntılarının aslındaki imlalarıyla yazılması istendiği için, yaşayan hale gelmemiş, Tatarcaya ait olmamıştır. Bu sesler, özellikle Rusçayı iyi bilmeyen yaşlıların telaffuzunda kendine en yakın sese dönerler (*revelusya, konsert, prosent, sement*). Ayrıca Sovyet Birliği dışında doğup büyüdüğü için genellikle Rusça bilmeyen Finlandiya Tatarları, Sovyet devrinden evvel girmiş Rusça alıntıları, ana dillerinde yaşatmaktadır. Günlük hayattaki bazı teknik sözlerle sınırlı olan alıntıları, konuşma dilinde benimsenmiş Tatarcaya uyumlu telaffuz şekilleriyle bilen Finlandiya Tatarları bu bakımdan canlı dil örneklerini oluşturmaktadır.

Tezimizde bire bire eşleştirdiğimiz atasözlerinde geçen kelimelerdeki tespit ettiğimiz Türkiye Türkçesindeki ve Tatar Türkçesindeki fonetik farklılıkları atasözleri numaralarına göre sınıflandıracak olursak;

1.3 Ünlü Farklılıkları

1.3.1 Darlık-Genişlik Açısından

e≈i

TT.	<i>de-</i>	≈	Tat.	<i>di-</i>	40,70,95
TT.	<i>deniz</i>	≈	Tat.	<i>diñgez</i>	58, 82
TT.	<i>eğil-</i>	≈	Tat.	<i>iyil-</i>	63
TT.	<i>ek-</i>	≈	Tat.	<i>ik-</i>	97
TT.	<i>elçi</i>	≈	Tat.	<i>ilçé</i>	66
TT.	<i>eşek</i>	≈	Tat.	<i>işek</i>	69,70
TT.	<i>gel-</i>	≈	Tat.	<i>kil-</i>	32,95,117
TT.	<i>gerek</i>	≈	Tat.	<i>kirek</i>	23
TT.	<i>geri</i>	≈	Tat.	<i>kiré</i>	33
TT.	<i>kes-</i>	≈	Tat.	<i>kis-</i>	63,93,110,111
TT.	<i>ne</i>	≈	Tat.	<i>ni</i>	4,52,97
TT.	<i>semir-</i>	≈	Tat.	<i>simir-</i>	88
TT.	<i>tez</i>	≈	Tat.	<i>tiz</i>	65
TT.	<i>ye-</i>	≈	Tat.	<i>ci-</i>	4
TT.	<i>yedi</i>	≈	Tat.	<i>cide</i>	110

TT.	<i>yer</i>	≈	Tat.	<i>cir</i>	27,78,43
TT.	<i>yet-</i>	≈	Tat.	<i>cit-</i>	83
TT.	<i>yetmiş</i>	≈	Tat.	<i>citmiş</i>	114

i≈e

TT.	<i>zehir</i>	≈	Tat.	<i>zeher</i>	112
-----	--------------	---	------	--------------	-----

o≈u

TT.	<i>ol-</i>	≈	Tat.	<i>bul-</i>	7,19 ,37,40,42,74,76
TT.	<i>dost</i>	≈	Tat.	<i>dus</i>	62
TT.	<i>boyun</i>	≈	Tat.	<i>muyın</i>	43
TT.	<i>kork-</i>	≈	Tat.	<i>qurk-</i>	35
TT.	<i>doğ-</i>	≈	Tat.	<i>tug-</i>	78
TT.	<i>doğru</i>	≈	Tat.	<i>tugru</i>	61
TT.	<i>tok</i>	≈	Tat.	<i>tuk</i>	6
TT.	<i>tok</i>	≈	Tat.	<i>tuk</i>	105
TT.	<i>dokuz</i>	≈	Tat.	<i>tukız</i>	5
TT.	<i>don</i>	≈	Tat.	<i>tun</i>	17
TT.	<i>doğra-</i>	≈	Tat.	<i>tura-</i>	115
TT.	<i>doğ-</i>	≈	Tat.	<i>tuv-</i>	60
TT.	<i>ok</i>	≈	Tat.	<i>uk</i>	33,117
TT.	<i>orman</i>	≈	Tat.	<i>urman</i>	35
TT.	<i>odun</i>	≈	Tat.	<i>utin</i>	13,70
TT.	<i>otur-</i>	≈	Tat.	<i>utır-</i>	64,92
TT.	<i>otuz</i>	≈	Tat.	<i>utız</i>	32,99
TT.	<i>oyna-</i>	≈	Tat.	<i>uyna-</i>	2
TT.	<i>yok</i>	≈	Tat.	<i>yuk</i>	56
TT.	<i>yol</i>	≈	Tat.	<i>yul</i>	16,68

u≈o

TT.	<i>buğday</i>	≈	Tat.	<i>boday</i>	14
TT.	<i>kul</i>	≈	Tat.	<i>kol</i>	76,95
TT.	<i>kulak</i>	≈	Tat.	<i>kolag</i>	2
TT.	<i>kurt</i>	≈	Tat.	<i>kort</i>	7
TT.	<i>yumurta</i>	≈	Tat.	<i>yomurtka</i>	109
TT.	<i>yumuşak</i>	≈	Tat.	<i>yomşak</i>	112

ö≈ü

TT.	<i>çöp</i>	≈	Tat.	<i>çüp</i>	77
TT.	<i>gönül</i>	≈	Tat.	<i>küñél</i>	12,73,74
TT.	<i>gör-</i>	≈	Tat.	<i>kür-</i>	17,39,75
TT.	<i>göz</i>	≈	Tat.	<i>küz</i>	6,22,73,74,77 ,94
TT.	<i>söz</i>	≈	Tat.	<i>süz</i>	31,32,61,81,102,103
TT.	<i>töre</i>	≈	Tat.	<i>türe</i>	56
TT.	<i>öküz</i>	≈	Tat.	<i>ügiz</i>	13
TT.	<i>öl-</i>	≈	Tat.	<i>ül-</i>	13,29,30,49 ,95,100,101

1.3.2 Kalınlık-İncelik Açısından

a≈e

TT.	<i>bayram</i>	≈	Tat.	<i>beyram</i>	29
TT.	<i>fakir</i>	≈	Tat.	<i>fekir</i>	71
TT.	<i>fukara</i>	≈	Tat.	<i>fukare</i>	117
TT.	<i>haber</i>	≈	Tat.	<i>heber</i>	86
TT.	<i>yaş</i>	≈	Tat.	<i>Yeş</i>	10
TT.	<i>yaş</i>	≈	Tat.	<i>Yeş</i>	73

e≈a

TT.	<i>elma</i>	≈	Tat.	<i>alma</i>	67
TT.	<i>mezar</i>	≈	Tat.	<i>mazar</i>	53
TT.	<i>şeytan</i>	≈	Tat.	<i>şaytan</i>	1
TT.	<i>dinle</i>	≈	Tat.	<i>tñla</i>	87
TT.	<i>dinle</i>	≈	Tat.	<i>tñla</i>	103

u≈ü

TT.	<i>bugün</i>	≈	Tat.	<i>bügén</i>	109
-----	--------------	---	------	--------------	-----

1.3.3 Düzlük-Yuvarlaklık Açısından

e≈u,ü

TT.	<i>bez</i>	≈	Tat.	<i>büz</i>	21
TT.	<i>sev-</i>	≈	Tat.	<i>süy-</i>	96
TT.	<i>değil</i>	≈	Tat.	<i>tügél</i>	18,71,46

ı≈o,u

TT. *ayı* ≈ Tat. *ayu* 2,34,35

i≈ö,ü

TT. *in* ≈ Tat. *ön* 104

ü≈é

TT. *bugün* ≈ Tat. *bügén* 109

TT. *göniil* ≈ Tat. *küñél* 12

u≈ı

TT. *boyun* ≈ TAT. *muyın* 43

TT. *tavuk* ≈ TAT. *tavık* 109

TT. *dokuz* ≈ TAT. *tukız* 5

TT. *odun* ≈ TAT. *utın* 13,70

TT. *otur-* ≈ TAT. *utır-* 64,92

TT. *otuz* ≈ TAT. *utız* 32,99

TT. *yumurta* ≈ TAT. *yomurtka* 109

1.4 Ünsüz Farklılıkları

1.4.1 Tonlu-Tonsuz Açısından

c≈ç

TT. *acı* ≈ Tat. *açı* 61

b≈p

TT. *biç-* ≈ Tat. *piç-* 17

TT. *bıçak* ≈ Tat. *pıçak* 93

p≈b

TT. *parmak* ≈ Tat. *barmak* 41,45

TT. *pazar* ≈ Tat. *bazar* 11,53

k≈g

TT.	<i>çık-</i>	≈	Tat.	<i>çığ-</i>	73,85 ,104
TT.	<i>kulak</i>	≈	Tat.	<i>kolag</i>	2
TT.	<i>dilek</i>	≈	Tat.	<i>tileg</i>	94
TT.	<i>öküz</i>	≈	Tat.	<i>ügiz</i>	13
TT.	<i>yaprak</i>	≈	Tat.	<i>yafrag</i>	9

1.4.2 Süreklilik-Süreksizlik Açısından

s≈ç

TT.	<i>seç-</i>	≈	Tat.	<i>çeç-</i>	51
-----	-------------	---	------	-------------	----

b≈m

TT.	<i>bin</i>	≈	Tat.	<i>mén</i>	65
TT.	<i>boyun</i>	≈	Tat.	<i>muyın</i>	43

c≈y

TT.	<i>ye-</i>	≈	TAT.	<i>ci-</i>	4
TT.	<i>yedi</i>	≈	TAT.	<i>cide</i>	110
TT.	<i>yer</i>	≈	TAT.	<i>cir</i>	27,78,89
TT.	<i>yet-</i>	≈	TAT.	<i>cit-</i>	83
TT.	<i>yetmiş</i>	≈	TAT.	<i>citmiş</i>	114

1.4.3 Patlamalı- Sızıcılık Açısından

b≈m

TT.	<i>bin</i>	≈	Tat.	<i>mén</i>	65
TT.	<i>boyun</i>	≈	Tat.	<i>muyın</i>	43

k≈h

TT.	<i>kadın</i>	≈	Tat.	<i>hatın</i>	32
-----	--------------	---	------	--------------	----

1.4.4 Dudaksillaşma Açısından

-g≈-w-

TT.	<i>dağ</i>	≈	Tat.	<i>taw</i>	54,116
-----	------------	---	------	------------	--------

p≈f

TT. *yaprak* ≈ Tat. *yafrag* 9

1.5 Tatar Türkçesinde Korunan Sesler ve Şekiller

İnceleme kısmında bir diğer tespitimiz, Eski Türkçenin Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesine oranla daha fazla olmasıydı. Kelimelerin bire bir fonetik karşılaştırarak incelememizde, Türkiye Türkçesinin daha fazla değişikliğe uğradığını ortaya çıkardı. Yine bu tespitlerden hareketle “Tatar Türkçesinde korunan Sesler ve Şekiller” başlığı altında tespitlerimizi toplama ve sınıflandırma gereksinimi duyduk.

i≈é

TT.	<i>bil-</i>	≈	Tat.	<i>bél-</i>	37
TT.	<i>iki</i>	≈	Tat.	<i>éki</i>	47
TT.	<i>it</i>	≈	Tat.	<i>ét</i>	80
TT.	<i>elçi</i>	≈	Tat.	<i>ilçé</i>	66
TT.	<i>geri</i>	≈	Tat.	<i>kiré</i>	33
TT.	<i>bin</i>	≈	Tat.	<i>mén</i>	65
TT.	<i>deli</i>	≈	Tat.	<i>tile</i>	25,55,56,57
TT.	<i>değil</i>	≈	Tat.	<i>tügél</i>	18,71
TT.	<i>yiğit</i>	≈	Tat.	<i>yigét</i>	113,114

n≈ñ

TT.	<i>deniz</i>	≈	Tat.	<i>diñgez</i>	58, 82
TT.	<i>gönül</i>	≈	Tat.	<i>küñél</i>	12,73,74
TT.	<i>dinle</i>	≈	Tat.	<i>tñla</i>	20,103

p≈b

TT.	<i>parmak</i>	≈	Tat.	<i>barmak</i>	41,45
TT.	<i>pazar</i>	≈	Tat.	<i>bazar</i>	11,53

v≈b

TT.	<i>var</i>	≈	Tat.	<i>bar</i>	32,38,47,35
TT.	<i>ver-</i>	≈	Tat.	<i>bér-</i>	24,36

d≈t

TT.	<i>kadın</i>	≈	Tat.	<i>hatın</i>	32
TT.	<i>dar</i>	≈	Tat.	<i>tar</i>	52
TT.	<i>dağ</i>	≈	Tat.	<i>taw</i>	54,116
TT.	<i>dil</i>	≈	Tat.	<i>til</i>	44,59
TT.	<i>deli</i>	≈	Tat.	<i>tilé</i>	25,55,56,57
TT.	<i>dilek</i>	≈	Tat.	<i>tileg</i>	94
TT.	<i>dinç</i>	≈	Tat.	<i>tınıç</i>	2
TT.	<i>dinle</i>	≈	Tat.	<i>tuñla</i>	87,103
TT.	<i>dirlik</i>	≈	Tat.	<i>tirlik</i>	98
TT.	<i>diş</i>	≈	Tat.	<i>tiş</i>	45,99
TT.	<i>dış</i>	≈	Tat.	<i>tuş</i>	110
TT.	<i>düş-</i>	≈	Tat.	<i>töş-</i>	58
TT.	<i>doğ-</i>	≈	Tat.	<i>tug-</i>	78
TT.	<i>değil</i>	≈	Tat.	<i>tügél</i>	18,71,46
TT.	<i>doğru</i>	≈	Tat.	<i>tugru</i>	61
TT.	<i>dokuz</i>	≈	Tat.	<i>tukız</i>	5
TT.	<i>don</i>	≈	Tat.	<i>tun</i>	17
TT.	<i>doğra-</i>	≈	Tat.	<i>tura-</i>	115
TT.	<i>düş-</i>	≈	Tat.	<i>tüş-</i>	67
TT.	<i>doğ-</i>	≈	Tat.	<i>tuv-</i>	60
TT.	<i>odun</i>	≈	Tat.	<i>utın</i>	13,70

g≈k

TT.	<i>gel-</i>	≈	Tat.	<i>kel-</i>	117,32,95
TT.	<i>gir-</i>	≈	Tat.	<i>kir-</i>	85
TT.	<i>geri</i>	≈	Tat.	<i>kiré</i>	33
TT.	<i>gerek</i>	≈	Tat.	<i>kirek</i>	23
TT.	<i>gül-</i>	≈	Tat.	<i>köl-</i>	95
TT.	<i>gün</i>	≈	Tat.	<i>kön</i>	48,57
TT.	<i>gümüş</i>	≈	Tat.	<i>kümiş</i>	14
TT.	<i>gün</i>	≈	Tat.	<i>kün</i>	49,75
TT.	<i>gündüz</i>	≈	Tat.	<i>kündüz</i>	75
TT.	<i>gönül</i>	≈	Tat.	<i>küñél</i>	12,73,74
TT.	<i>gör-</i>	≈	Tat.	<i>kür-</i>	17,39,75
TT.	<i>göz</i>	≈	Tat.	<i>küz</i>	6,22,72,73,77 ,94

1.6 Morfoloji

Ekler

a. Yapım Ekleri

b. İsimden İsim Yapan Ekler

-lık/-lik, -lu/-li, -sız/-siz, -çı/-çi, -(i)nçı/-(i)nçi, -çık/-çik, -ça/-çe, -kay/-key, -av/-ev, -lap/-lep, -sız/ziz, -daş gibi ekler isimlerden yeni isimler türetmek için kullanılır. Biz tezimizde daha çok *-lık/-lik, -lu/-li, -sız/-siz, -çı/-çi, -daş* gibi eklerle isimden isim türetildiğini tespit ettik. *açlık (4), akkılı (25), balalı (53), balasız (53), çüplék (77), fekirlék (71), hatasız (76), izgilik (82), kaygısız (88), kiñlik (52), könlük (48), kutlı (101), makyawlı (30), megnéséz (103), söyeksiz (60), sütli (101), tatlı (40), tirlík (98), toklık (4), yalgançı (108), yalkawlık (71), yuldaş (16).*

İsimden Fiil Yapan Ekler

-la/-le, -a, -e, gibi eklerle isimlerden fiiller türetilir. *uyla- (25), öylen- (25), aşa- (8,13).*

Fiilden İsim Yapan Ekler

-ğak/-ğek, -kak/-kek; -ıç/-iç; -ımta/-imte; -dık/-dik, -tık/-tik -nak, gibi ekler fiillerden yeni isimler türetmek için kullanılır. Biz tezimizde *-nak, -lat* ekiyle türetilen biçimler tespit ettik. *kunak (96,107), yoklat (103).*

-u/-ü: Bu ek Tatar Türkçesinde kullanılan mastar ekidir. Örneğin *-irga/-irge* eki de Tatarcada mastar eki olarak kullanılır. Ancak bu ek çoğunlukla “-mağa, -mak için” anlamlarında kullanılır. Bu ekin olumsuzu *-maska/-meske* şeklindedir. Tezimizde *dimek(40), bélmek(46), tırışmav(46)* gibi örnekleri tespit ettik.

Fiilden Fiil Yapan Ekler

-gel, -der, -dır, -şıl, -gıl, -gar, -ır ekleri ile fiillerden yeni fiiller türetilir. *bögél-* (10), *cider-* (4), *çıgar-* (104), *katiş*(1), *didér-* (4) *sındır-* (60), *yandır* (75), *yıgıl-* (90), *kuşıl-* (54), *sarıl-* (58), *şıgar-* (72), *aşır-* (116), *şaşır-* (116).

Çokluk

Çokluk eki olarak **-lar/-ler** kullanılır. Ancak *m, n, ñ* ünsüzlerinden sonra **-nar/ -ner** ekleri gelir. *atalar* (31), *çakıtgannar* (70), *kismiylar* (61) *tıçkannar* (89), *yapkannar* (5)

İyelik

öyim “evim”

öyiñ

öyi

öyibiz

öyigiz

öyleri/öyi

bakçam “bahçem”

bakçañ

bakçası

bakçabız

bakçagız

bakçaları/bakçası

kolagım (3), *tamagım* (3), *bariñ* (38), *atiñ* (38), *kapkañ* (50), *atañ* (38,39), *tişiñ* (99), *atiñ* (38), *canı* (117), *keyfi* (117), *kıryı* (21), *kortı* (7), *kuyrugı* (106), *küñli* (12), *küzé* (22,77), *öni* (104), *öyi* (108) *süzé* (32), *tişi* (112), *yafragı* (9), *muynı* (43), *sesi* (47), *anası* (21), *arbası* (116), *yarası* (44), *cezası* (27).

Durum Ekleri

Tamlayan Durum Eki: -niñ/-niñ’dir: *açniñ* (6,105), *ağaçniñ* (7), *başniñ* (27), *bayniñ* (116), *buydakniñ*(43), *dönyaniñ* (52), *elniñ*(47), *fukareniñ* (117), *hatniñ* (32), *sukırniñ* (94), *tawdan* (116), *tukniñ* (6), *yalgançniñ* (108), *yarlıniñ* (116), *yılanniñ* (106,112), *yigitniñ* (16).

Belirtme Durum Eki: -nu/-ni' dir: *cirné* (27), *söyekné* (60), *kapkañni* (50), *karnı* (22), *kışni* (87), *şunu* (39), *tiñlamagannı* (31), *toznu* (27), *ylannı* (104), *işekné* (70), *kunaknu* (96),

Üçüncü şahıs iyelikten sonra **-n** eki kullanılır: *isimin* “onun ismini”, *kalasın* “şehrini”, *şigır'lerin* “şiiirlerini”. *atasın* (28), *ayagın* (15), *barmağın* (45), *basın* (63), *bilgenin(bildiğini)* (45), *büzén* (21), *cezasın* (27), *halin* (105), *kadérén* (37), *kızın* (21), *müynin* (43), *süzén* (31), *ulın* (26).

Yönelme Durum Eki: -ga/-ge, -ka/-ke' dir: *açka* (5), *adamga* (23), *ataña* (39), *atawga* (31), *ayakka* (62), *balaga* (24), *başka* (62), *biyge* (95), *diñgezge* (58), *ilçege* (66), *ilge* (54), *işekke* (69), *işke* (1,84), *itke* (29), *kolga* (95), *kuyrıgına* (106), *kürşiğe* (92), *oyatka* (82), *seferge* (48), *suga* (51,88), *tawga* (54,116), *tilége* (57), *tilige* (56), *tuyga* (70), *urmanga* (35), *utka* (32), *üstüñe* (51), *üyge* (107), *ylanga* (58).

Bulunma Durum Eki: -da/-de, -ta/-te' dir. Üçüncü şahıs iyelikten sonra araya **-n-** girer: *başta* (18), *bazarda* (11), *beşikte* (91), *cirde* (89,116), *cirénde* (78), *çüplékte* (77), *diñgizde* (82), *hikmette* (6), *ikmekte* (6), *ilinde* (42), *kargada* (19), *kayda* (98,79), *maydanda* (113), *sandıkta* (91),

Ayrılma Durum Eki: -dan/-den, -tan/-ten' dir, üçüncü şahıs iyelikten sonra araya **-n-** girer ve ek de **-nan/-nen** olur, teklik ikinci şahıs ekinden sonra da ek **-nan/-nen** şeklinde olur: *agaçından* (67), *ayudan* (35), *balañnan* (39), *barında* (38), *canınnan* (36), *eçénnen* (7), *kılıçdan* (59), *kırmıskadan* (87), *kinliğıñden* (52), *küñilden* (73,74), *küzden* (73,74), *öninden* (104), *tavıktan* (109), *tiliden* (55), *tişiñnen* (99), *yazdan* (87).

yulda iken.

Zamir

Şahıs Zamirleri

Yalın Hâli	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yaklaşma Hâli	Bulunma Hâli	Uzaklaşma Hâli
min	minim	mini	miña	minde	minnen
Sin	siniñ	sini	siña	sinde	sinnen
ul(70)	anıñ	anı	aña	anda(98)	annan
Biz	bizniñ	bizni	bizge	bizde	bizden
Siz	sizniñ	sizni	sizge	sizde	sizden
alar	alarnıñ	alarnı	alarga	alarda	alardan

İşaret Zamirleri

Yalın Hâli	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yaklaşma Hâli	Bulunma Hâli	Uzaklaşma Hâli
Bu	moniñ	monı	moña	monda	monnan

şu(39)/şul	şunıñ	şunı (97)	şuña	şunda(79)	şunnan
Ul	anıñ	anı	aña	anda(98)	annan
bular	bularnıñ	bularnı	bularga	bularda	bulardan
şular	şularnıñ	şularnı	şuşılarga	şularda	şulardan
alar	alarnıñ	alarnı	alarga	alarda	alardan

Dönüştürme Zamirleri: *üzim* “kendim”, *üziñ, üzi; üzibiz, üzimiz, üzleri.*

üzin(92), üz(50,111), üzi(55,90,111),

1. Fiil Çekim Ekleri

Bilinen Geçmiş Zaman: Bu zamanın ekleri **-dı/-di, -tı/-ti** şeklindedir: *aldım, aldıñ, aldı; aldık, aldıñız, aldılar.* Tezimizde bilinen geçmiş zamana örnek tespit edemedik.

Öğrenilen Geçmiş Zaman: Bu zamanın ekleri **-gan/-gen, -kan/-ken** şeklindedir.

alganmın “almışım”

alganbız

algansın

algansız

algan

algan(nar)

Bu kip bazen bilinen geçmiş zaman anlamını da ifade eder. Tezimizdeki rastladığımız örnekler: *almagan (5), çakırgan (70), kalgan (77), soragan (70), ülgen (77), yapkan (5).*

Şimdiki Zaman: Ünsüzle biten fiillerde **-a/-e** ekiyle yapılır.

baram(in) “gidiyorum” *barabız*

barasıñ *barasız*

bara *bara(lar)*

Teklik birinci şahısta, özellikle konuşmada **-mın/-min** eki az kullanılır.

Ünlüyle biten fiillerin kalın olanlarında **-y** eki kullanılır. İnce olanlarda ise kip eki tamamen düşmüştür. Şahıs ekleri doğrudan doğruya fiillere eklenir. **-a** ile biten fiillerde **-a > -i'**ya, **-e** ile biten fiillerde ise **-e > -i'**ye dönüşür.

añlıymın “anlıyorum” *añlıybız*

añlıysıñ *añlıysız*

añlıy *añlıy(lar)*

Tezimizde rastladığımız örnekler: *aşıy* (8), *basımıy* (27), *bérmey* (24), *ciye* (43), *katışa* (1), *kaytmıy* (34), *kismiy* (61), *kitire* (107), *kürmiy* (61), *oyala* (8), *öylendire* (26), *sındıra* (60), *sora* (55), *tınlata* (103), *yandıra* (75), *yava* (84), *yoklata* (103).

Bu kip bazen geniş zamanı ve gelecek zamanı da ifade eder.

Gelecek Zaman: Tatar Türkçesinde gelecek zaman iki türdür. Birincisi “kesin gelecek zaman”dır ve eki de **-açak/-eçek** şeklindedir. Ünlüyle biten fiillerde araya **-y-** girer.

aşayaçakmın “yiyeyeğim” *aşayaçakbız*

aşayaçaksın *aşayaçaksız*

aşayaçak *aşayaçak(lar)*

İkincisi “belirsiz gelecek zaman”dır; ünsüzlerden sonra **-ır/-ir** ekleriyle, ünlülerden sonra **-r** ekiyle yapılır.

yatırmın “yatarım” *yatırbız*

yatırsın *yatırsız*

yatur

yatur(lar)

Fakat tezimizde *-ir/ir* ekleriyle yapılan çekim geniş zamanı ifade etmektedir. Bu da atasözlerinin genellikle geniş zaman kipiyle kurulmasından kaynaklanmaktadır. *bilir* (82,115), *birér* (36), *bulır* (74,78), *cigar* (73,85,117), *kiser* (93), *kiter* (99), *örér* (80), *simirir* (88), *şaşırır* (116), *yalar* (41), *yörér* (80), *barmas* (35), *bélmes* (28), *cidérmez* (4), *kismes* (63), *satılmas* (11), *uynamas* (2), *bélmes* (37), *bilmes* (105,115), *bulmas* (76,78), *kuşılmas* (54), *süymes* (96), *şığarmas* (72), *turagan* (115), *tüşmes* (67), *unalmas* (44), *yılamas* (90), *bulır* (90), *piçer* (17), *tatır* (28).

Şart: Şart çekimi *-sa/-se* ekiyle yapılır.

barsam “gidersem, gitsem”

barsak

barsañ

barsañız

barsa

barsa(lar)

bilmes (82), *bulsa* (52), *bulsa* (60,74,79,112), *bulsañ* (39), *çıkısa* (48), *iksen* (97), *kürse* (75), *salsa* (69), *uvalsa* (13), *ülse* (13,30), *yılasa* (73), *yörüsen* (82).

İstek: İstekte *kile* “geliyor” kelimesi kullanılır:

fiil + -ası (-esi) + iyelik ekleri + kile.

barasım kile “gidesim geliyor”

barasıbiz kile

barasñ kile

barasıgız kile

barası kile

barası(ları) kile

Gereklilik: İki türlü olan gereklilik kipinin birincisi *kirek* “gerek” kelimesiyle, ikincisi ise *tüyüş* “gerek” kelimesiyle yapılır:

Emir: Her şahısta ayrı ek kullanılır.

barıym “gideyim”

barıyk

bar

barıgız

barsñ

barsınnar

basma (106), *bul* (42), *bulsuñ* (19), *kis* (110), *satsan* (92), *söyle* (20), *tanı* (38), *tuñla* (20), *ülç* (110).

Olumsuzluk

Fiillerin olumsuz çekimleri *-ma/-me* ekiyle yapılır: *almadım* “almadım”, *açmadıñız* “açmadınız”, *barma* “gitme”, *kürmesin* “görmesin”.

Şimdiki zamanda olumsuzluk ekinin ünlüsü daralır: *barımıymın* “gitmiyorum”, *kürmibiz* “görmüyoruz”.

Görüldüğü gibi, ince ünlülü fiillerde şimdiki zaman eki olan *y* de düşmektedir. Emir çekiminin birinci şahıslarında da olumsuzluk ekinin ünlüsü daralır: *barımıym* “gitmeyeyim”, *kürmik* “görmeyelim”.

Belirsiz gelecek zamanın olumsuz çekimi farklıdır: *yatmam(ın)* “yatmam”, *yatmassıñ*, *yatmas*; *yatmabız*, *yatmassız*, *yatmaslar*.

İstek kipinin olumsuzunda *kilmi* veya *yuk* kelimesi kullanılır: *barasım kimli* “gidesim gelmiyor”; *küresibiz yuk* “göresimiz yok”.

Gereklik kipinin olumsuzunda *-(i)rga* yerine *-maska/-meske* kullanılır: *miña almaska kirek* “almamalıyım”, *siña tülemeske kirek* “ödememelisin”.

Biz tezimizde *-ma/-me* ekiyle yapılan şekiller tespit ettik: *bérme*-(82), *bérme*-(24), *ylama*-(24), *kaytmıy*(34), *bilme*-(46), *kürmiy* (49), *kakma* (50), *bérme*-(51), *sorama* (55), *tuvma*-(61), *kürme*-(75), *bilme*-(82), *basma*(106), *inanma*-(108).

Soru

Fiillerin soru şekli *-mı/-mi* ekiyle yapılır. Ekler, Türkiye Türkçesinden farklı olarak kelimeye bitişik yazılır. Ek, şahıs eklerinden sonra gelir: *kildiñmi* “geldin mi”, *algansıñmi* “almış mısın”, *açasıñmi* “açar mısın”, *kürirsizmi* “görür müsünüz”. Bazen soru ekinin arkasına *iken* “acaba” kelimesi eklenir: *kilirsizmi iken* “gelir misiniz acaba”.

Yeterlilik (İktidar) Şekli

Yeterlik şekli **-al** yardımcı fiili ile yapılır:

fiil + -a (-e, -y) + al + (olumsuzluk eki) + kip eki + şahıs eki: *küre almadım*

“göremedim”, *küre ala* “görebilir”, *bara almas* “gidemez”. Bazen ünlüler kaynaşır: *tüzelmisiñ* “dayanamazsın”.

İsim Çekimi

Tatarmin “Tatarım” *Tatarbiz* *yuldamın* “yoldayım” *yuldabız*

Tatarsiñ *Tatarsız* *yuldasiñ*

yuldasız

(*ul*) *Tatar* (*alar*) *Tatar* *yulda*

yulda

Tatar Türkçesinde bildirme ifadesi için **bul-** fiili kullanılır: *min etiyiñ bulam*

“ben babanım”, *ul yazuçı bula* “o yazardır”.

İsim çekiminin bilinen geçmiş zamanı **idi** şeklindedir:

yulda idim “yoldaydım” *yulda idik*

yulda idiñ *yulda idiñiz*

yulda idi *yulda idiler.*

İsim çekiminin öğrenilen geçmiş zamanı **iken** “imiş” şeklindedir:

yulda ikenmin “yoldaymışım” *yulda ikenbiz*

yulda ikensiñ *yulda ikensiz*

yulda iken (alar)

Fakat bu şekilde örneklere tezimizde rastlayamadık.

Birleşik Çekim

Hikâye

Fiil çekimlerinin hikâye şekli **i-** fiilinin geçmiş zaman çekimiyle yapılır: *digen idi* “demişti”, *kalgan idiñ* “kalmıştın”, *miña alırga kirek idi* “almalıydım”. Fakat tezimizde bu şekilde örnek bulamadık.

Rivayet

Rivayet şekli **iken** kelimesinin çekimiyle elde edilir: *bargan iken* “gitmişmiş”, *barmayaçak iken* “gitmeyecekmiş”, *kürmes ikenbiz* “görmezmişiz”. Fakat tezimizde bu şekilde örnek bulamadık.

Sıfat-Fiil

Sıfat-fiil yapmak için **-gan/-gen, -kan/-ken; -a (-e, -y) torgan; -muş/-miş; -ar/-er, -ır/-ir; -mas/-mes; -açak/-eçek; -ası (-esi, -ysı); -uçı/-üçi** gibi ekler kullanılır: *aşagan* (115), *atkan* (33), *atlagan*(28), *bilen*(40), *bilgen*(45), *bilmegen*(107), *birgén* (36), *bulmagan*(37), *çıkkkan*(68), *digen*(27), *eytgen*(102), *iyelgen*(63), *kalgan* (84), *kilgen* (32), *kirgen* (85), *korıkkkan* (35), *kürgen* (17), *kürmegen*(75), *méngen* (65), *tnlamagan* (31), *töşken* (58), *tugan* (78), *tutgan* (41), *tuvmagan* (61), *ülgen* (100), *ülgesi* (95), *yıgulgan* (90), *yılamagan* (24), *yoklagan*. (106).

Zarf-Fiil

Zarf-fiiller **-ıp (-ip, -p); -a/-e; -gaç/-geç, -kaç/-keç; -arak/-erek; -ganda/-gende, -kanda/-kende; -mıyça/-miçe; -gançı/-gençi, -kançı/-kençi** gibi eklerle yapılır: *bulgançı* (42), *dip* (70), *karap* (21), *kelgençek* (117), *uylap* (26), *ülmüy* (49), *üre* (107), *yoklıy* (5).

1.7 Leksik

Tatarcadaki bir atasözünde geçen sözcüğün, Türkiye Türkçesinde her zaman birebir karşılığını bulamadık. Bazen Tatarcadaki bir kavramın yerine Türkiye Türkçesinde bambaşka bir kavram almaktadır. Biz leksik başlığı altında bu farklılıkları da belirledik.

Tat.		TT.	
alay da	≈	yine de	5
anda	≈	orada	98
artık	≈	iyi	109
artkaşa	≈	fazla	72
aşa-	≈	ye-	8,115
aşığıç	≈	acele	1
ata	≈	baba	37,38
ataw	≈	yaban	31
avıl	≈	mahalle	99
ayak	≈	tırnak	15
bala	≈	çocuk	12,24,53,60,111
bala	≈	çocuk	24
bay	≈	zengin	116
bérme	≈	atma	51
bıçak	≈	kılıç	44
bılçırak suga	≈	çirkefe	51
bilgélé	≈	belli	113
bilmes	≈	anlamaz	105
birev	≈	birisi	49
birsın de	≈	her ikisinide	96
biy	≈	aga	95
buydak	≈	bekâr	43
çık-	≈	kalk-	68
cir	≈	yol	38
çit	≈	köşe	92
dala	≈	tarla	12
emçek	≈	meme	24
eteç	≈	horoz	77
eyt-	≈	söyle-	55
haman	≈	yine	69
hiç kim	≈	kimse	108
il	≈	dost	38
il	≈	insan	54
irte	≈	yarın	109
it	≈	köpek	107
itik	≈	çizme	52
iyé	≈	sahip	96
iyer	≈	semer	69
kak-	≈	çal-	50
kapka	≈	kapı	50
katış-	≈	karış-	1,110
kayda	≈	nerede	98

kayda bulsa	≈	görür	79
kayt-	≈	dön-	33
kêşé	≈	el	65
keyiz	≈	kilim	92
kindik	≈	göbek	111
kıñgır	≈	eğri	64
kiñlik	≈	genişlik	52
kırmıska	≈	karınca	87
kis-	≈	biç-	60
kişi	≈	başka	50
kit-	≈	yayıł-	99
kop	≈	çok	20
Kul	≈	el	93
külmek	≈	don	60
kün	≈	iyi kün	49
kunak	≈	misafir	96
kunak	≈	kurt	107
küp	≈	çok	36
kürşi	≈	komşu	92
kuşıl-	≈	kavuş-	54
Küz	≈	yüz	8
maktawlı	≈	şanlı	30
naçar	≈	kötü	83,85
orirsıñ	≈	biçersin	97
oyatka	≈	utançada	83
öz	≈	sen	92
sal-	≈	vur-	69
sefer	≈	yol	48
söyle	≈	konuş	64
sukır	≈	kör	73,94
şunda	≈	ister	79
şunı	≈	onu	97
tamagım	≈	başım	3
tarala	≈	yayıılır	86
tat-	≈	çek-	26
tıñlama	≈	tutma	31
tiri	≈	post	34
töşer	≈	iner	65
toyak	≈	meydan	30
tuy	≈	bayram	57
ülém	≈	zaval	66
uñal-	≈	geç-	44
ut	≈	ateş	32
ütir-	≈	vurul-	34

ütmes	≈	kör	93
uval-	≈	kırıl-	13
uy	≈	sürü	107
uyla-	≈	düşün-	25
üz	≈	kendi	55,111
yahşi bilen	≈	iyiyle	83
yalkawlık	≈	tembellik	71
yapkannar	≈	örtmüşler	5
yıgıl-	≈	düş-	90
yırak	≈	uzak	67
yoriseñ	≈	yoldaş olsan	83
yuk	≈	olmaz	66

1.8 Sentaks

Söz Dizimi Açısından Paralel Yapıdaki Atasözleri

Ortak Türk kültürü ürünü atasözlerini sentaks açısından karşılaştırdığımızda birebir eşleştirdiğimiz atasözleri arasında paralellik olduğunu gözlemledik. Pek az sayıdaki atasözünde farklı yapılara rastladık. Karşılaştırdığımız atasözlerinin sentaks açısından şu yapılarda kurulduğunu gördük.²³

Basit Cümle Yapısında

Türk ve Tatar atasözlerinin Türkçenin genel cümle yapısını koruduğunu ve çoğunlukla basit cümle şeklinde kurulduğunu tesbit ettik.

Acele işe şeytan karışır.

Aşığıç işke şaytan katışa. (1),

Aç ayı oynamaz.

Aç ayu uynamas. (2),

Ağacın kurdu içinde olur.

Agaçnıñ kortı éçénnen bulır. (7),

²³ Bu sınıflandırmayı yaparken Gürkan Gümüştam'ın "Söz Dizimi Açısından Kıbrıs Türk Atasözleri: Türkiye Türkçesindeki Varyantlarla Paralellikler ve Sapmalar" adlı çalışmasını esas aldık.

Ağaç yaprağı ile güzeldir (grlr).
Ağaç yafragı bölen matur. (9),
Akıl pazarda satılmaz.
Akıl bazarda satılmas. (11),
At tırnağına tay basar.
At ayagın tay basar. (15),
At yiğidin yoldaşıdır.
At yigitniñ yuldaşıdır. (16),
Ala kargada alacağın olsun.
Ala kargada alacađıñ bulsın. (19),
Adam adama gerek olur.
Adam adamga kirek. (23),
Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.
Akılsız bařnıñ cezasın ayak tatır. (26),
Deliye din/tre yok.
Tilige tre yuk. (56),
Deliye her gün bayram.
Tilge kn de tuy. (57),
Dil kılıçtan keskindir.
Til kılıçdan tken. (59),
Dost başa düşman ayağa bakar.
Dus başka, düşman ayakka bağar. (62),
Elçiye zeval olmaz.
İlge lm yuk. (66),
Armut ağacından uzak düşmez.

Alma, ağaçından yırak tüşmes. (67),
Fazla mal göz çıkarmaz.
Malıñ artkaşı köz şıgarmas. (72),
Hatasız kul olmaz.
Hatasız kol bulmas. (76),
Kara/kötü haber tez yayılır.
Naçar heber tiz tarala. (86),
Kaygısız kara suyla da semirir.
Kaygısız, kara suga simirir. (88),
Kör bıçak el keser.
Ütmes pıçak kul kiser. (93),
Körün dileği iki göz.
Sukırınıñ bar tilegi iki küz. (94),
Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.
Tatlı til yılannı öninden çıkarır. (104),
Tok açın halinden anlamaz.
Açınıñ halin tuk bilmes. (105),
Yarınki tavuktan bugünkü yumurta iyidir.
İRtegege tavıktan bğğngé yomırka artık. (109),
Yetim/öksüz çocuk göbeğini kendi keser.
Öksüz bala üz kindigin üzi kiser imiş. (111),
Yiğit meydanda belli olur.
Yigét meydanda bilgélé bulır. (113),
Yiğide yetmiş türlü hüner az.
Yigét kéşége citmiş türlü höner de az. (114),

Birleşik Cümle Yapısında

Türkçenin söz dizimi üzerinde çalışanlar bugüne kadar birleşik cümle konusunda uzlaşmaya varamamıştır. Birleşik cümlelerin sınırlarını ve türlerini belirleme konusundaki uzlaşmazlık ilgili cümle türünü çok değişik şekillerde değerlendirmelere yol açmıştır. (Gümüştam. 2010: 6)

Şartlı Birleşik Cümle Yapısında

Aşağıdaki örneklerden bazıları sıralı bağımsız ve bağımlı cümleye de örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple bu atasözlerini sıralı cümle başlığı altında da göstermeyi uygun bulduk.

Babana ne yaparsan, oğlundan onu görürsün.

Ataña niçek bulsañ, balañnan şunu kürésén. (39),

Çizmen darsa dünyanın genişliğinden ne fayda?

İtiğin tar bulsa, dönyanıñ kiñliğinden ni fayda? (52),

Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.

İşekke altın iyer salsañ da, haman işek. (69),

Gönülden ağlarsan, kör gözden de yaş çıkar.

Çın küñilden yılasañ sukır küzden yeş çıkar. (73),

Gün görmeyen gün görse, gündüz çıra yakar.

Kün kürmegen kün kürse, kündüz çıra yandıra. (75),

İyilik et denize at, balık bilmezse halik bilir.

İzgilik it de diñgizde at, balık bilir, balık bilmeşe Halik bilir. (82),

İyiyle yoldaş olsan yetersin murada, kötüyle yoldaş olsan kalırsın utançta.

Yahşı bilen yöriseñ citersin muratka, naçar bilen yörisen kalırsıñ oyatka.

(83),

Kilim satsan komşuna sat, bir köşesinde sen de oturursun.

Keyiz satsan kürşige sat, bir çitinde özin de utırırsın. (92),

Kula kul desen ölesi gelir, ağaya kul desen gülesi gelir.

Kolga kol disen ülgesi kilir, biyge kol disen kölgisi kilir. (95),

Ne ekersen onu biçersin.

Ni ikseñ şunu orırsıñ. (97)

Aşağıdaki örnekte Türkiye Türkçesinde sıralı bağımsız cümle yapısında kurulan atasözü Tatar Türkçesinde şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur:

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.

At ülse toyak kalır, ir ülse maktawlı atı kalır. (30)

İç İçe Birleşik Cümle Yapısında

At basmayacağım, dediği yere üç kez basar.

At basmıyımın digen cirné öç basar, ir tatımam digen toznı öç tatır. (27),

Eşeği düğüne çağırmişlar “ya odun eksik, ya su” demiş.

İşekné tuyga çakırgannar. Ul: utın taşırğamı, su taşırğamı?” dip soragan. (70)

Girişik Cümle Yapısında

Girişik cümle hâlen görüş birliğine varılamayan konulardan biridir. Birbiriyle zıt iki ana görüşün bulunduğu konuyla ilgili fikirler özetle şöyledir:

a. Bunlar basit birer cümleden ibarettir. Çünkü, temel cümlenin yüklemi dışında yargı bildiren başka bir yüklem ortada yoktur (Ergin, 1999: 404).

b. Bunlar birer birleşik cümledir: Çünkü eylemsiler de kendi içinde yargı taşıdıklarından yan cümle görevi üstlenirler.

Fakat, girişik cümleyi bir birleşik cümle türü kabul edenler, onu değişik adlarla ifade etmenin yanı sıra türlerini de farklı şekilde ayırırlar. “Karmaşık birleşik cümle” (Banguoğlu. 2004: 562-585), “girişik tümce”(Hatiboğlu. 1972: 153-154), “girişik bileşik tümce”(Bilgegil. 1984: 74-86) terimlerini kullanan araştırmacılar eylemsi taşıyan tüm yapıları yan cümle olarak kabul eder ve bir birleşik cümle türü oluşturduklarını savunurken N. Atabay, S. Özel ve A Kutluk ortak kitaplarında “girişik tümce” (Atabay ve öte. 2003: 110) olduğunu belirtirler ve onları birleşik cümleden ayrı bir cümle çeşidi olarak değerlendirir.

Yapısı ve çeşitleriyle ilgili değişik fikirlerin olduğu bu cümle çeşidi, esası açısından, eylemsileri içine alan bir cümle türüdür. Ancak, onu basit ve birleşik cümleden ayrı olarak değerlendirmek bizce daha doğru olacaktır. (Gümüştam. 2011: 6)

Girişik Cümle İsim-fiille kurulanlar

Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.

Bal bal demek bilen avız tatlı bulmas. (40),

Girişik Cümle Sıfat-fiille kurulanlar

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Yılamagan balaga emçek bérmeyle. (24),

At binen atasını tanımaz.

Atka atlagan atasın bélmes. (28),

Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.

Ata süzén tıñlamagannı atawga atalar, di. (31),

Ateş almaya gelen kadının otuz ağız sözü var.
Utka kilgen hatınıñ utız avız süzê bar. (32),
Atılan ok geri dönmez.
Atkan uk kiré kaytmıy. (33),
Ayıdan korkan ormana varmaz.
Ayudan kurıkkın urmanga barmas. (35),
Baba olmayan ata kadrini bilmez.
Ata bulmagan, ata kadérén bélmes. (37),
Bal tutan parmağını yalar.
Bal tutkan barmak yalar. (41),
Denize düşen yılanı sarılır.
Diñgezge töşken yılanı sarılır. (58),
Doğmadık çocuğa don biçilmez.
Tuvmagan balaga külmek kısmieler. (60),
Eğilen baş kesilmez.
İyilgen başı kılıç kısmes. (63),
El atına binen tez iner.
Kéşê atına méngen tiz töşer. (65),
Erken kalkan yol alır.
İrte çıkkın yul alır. (68),
Kalan işe kar yağar.
Kalgan işke kar yava. (84),
Kan/süt ile giren can ile çıkar.
Süt bilen kirgen can bilen çıgar. (85),
Kendi düşen ağlamaz.

Üzi yığılgan yılamas. (90),
Otuz iki dişten çıkan otuz iki mahalleye yayılır.
Utız tişifnen çıkkan utız avılga kiter. (99),
Ölen sığır sütlü olur.
Ülgen sıyır sütlü, ülgen katın kutlı. (100),
Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.
Yoklagan yılannıñ kayırığına basma. (106),
Üremesini bilmeyen köpek, sürüye kurt getirir.
Üre bilmegen it üyge kunak kitire. (107),
Yiyen bilmez, doğrayan bilir.
Aşagan bilmes, turagan bilir. (115),

Zarf-fille kurulan Girişik Cümle

Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir.
Akıllı uylap torgançı, tilé ulın öylendérgen. (25),
Birisi ölmeden öbürü iyi gün görmez.
Birev ülmiy, birev kün kürmiy. (49),
Zenginin keyfi gelinceye fukaranın canı çıkar.
Baynıñ keyfi kelgençek, fukareniñ canı çıkar. (117)

Sıralı Cümle Yapısında

1. Bağımsız Sıralı Cümle Yapısında olanlar

Bazı örneklerde kelime grubundan oluşan ögeler arasında bazı ortaklıklar olsa da sıralanan cümlelerde ögeler farklı olduğu için bu ortaklık dikkate alınmamıştır.

Aç başım, dinç kulağım.

Aç tamagım, tınıç kolagım. (3),

Aç ne yemez, tok ne demez.
Açlık ni cidérmes, tuklık ni didérmes. (4),
Aça dokuz yorgan örtmüşler, yine uyuyamamış.
Açça tukız yorgan yapkannar, alay da yoklıy almagan. (5),
Açın gözü ekmekte, tokun gözü hikmette.
Açnıñ küzi ikmekde, tuknıñ küzi hikmette. (6),
Ağız yer, yüz utanır.
Avız aşy, küz oyala. (8),
Ananın gönlü çocuğunda, çocuğunki tarlada.
Ana küñlé balada, bala küñlé dalada. (12),
Araba kırılırsa odun, öküz ölürse et.
Arba uvalsa utın, ügiz ülse ét. (13),
Arpa buğday aştır, altın gümüş taştır.
Arpa, boday aş buldı, altın kümiş taş buldı. (14),
Atadan gören ok yontar, anadan gören don biçer.
Ata kürgen uk yonar, ana kürgen tun piçer. (17),
Açın karnı doyar, gözü doymaz.
Karnı tuk, küzi aç. (22),
Bıçak, el yarası geçer, dil yarası geçmez.
Kılıç yarası uñalır, til yarası uñalmas. (44),
Bilen bildiğini işler, bilmeyen parmağını dişler.
Bilgen bilgenin işler, bilmegen barmagın tişler. (45),
Çirkefe taş atma üstüne sıçrar.
Bılçırak suga taş bérme, üstüne çeçrer. (51),
Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.

Balalı öy bazar, balasız öy mazar. (53),
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
Taw tawga kuşılmas, il ilge kuşılır. (54),
Deliye sorma, kendi söyler.
Tiliden sorama, üzi eytir. (55),
Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.
Eteç ülgen, küzé çüplékte kalgan. (77),
İt ürür kervan yürür.
Ét örér, büre yörér. (80),
İyi söz can azıǵı, kötü söz baş kazıǵı.
Yahşı süz can azıǵı, naçar süz baş kazıǵı. (81),
İyilik et denize at, balık bilmezse halik bilir.
İzgilik it de diñgizde at, balık bilir, balık bilmese Halik bilir. (82),
Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.
Kırmiskadan gıybret al, yazdan kışnı karşılar. (87),
Kız beşikte çeyiz sandıkta.
Kız beşikte ceyiz sandıkta. (91),
Nerede birlik, orada dirlik.
Kayda birlik, anda tirlilik. (98),
Ölüm hak, miras helal.
Ülim hak, miras helal. (101),
Tatlı söz dinletir, tatsız söz esnetir.
Tatlı süz tıñlata, megnéséz süz yoklata. (103),
Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
Yalgançınıñ öyi yandı, hiç kim inanmadı. (108),

Yiyen bilmez, doğrayan bilir.

Aşagan bilmes, turagan bilir. (115),

Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır.

Bayniñ arbası tawdan tawga aşırır, yarlıniñ tigéz cirde şaşırır. (116)

2. Bağimli Sıralı Cümle

2.1. Yüklemler Ortak Bağimli Sıralı Cümle

Bekârın boynunu bit yer, malını it yer.

Buydakniñ muynın bit ciye, malın it ciye. (43),

Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

Bir elniñ nesi bar, éki elniñ sesi bar. (47),

İyiyle yoldaş olsan yetersin murada, kötüyle yoldaş olsan kalırsın utançta.

Yahşı bilen yöriseñ cidersin muratka, naçar bilen yörisen kalırsıñ oyatka.

(83),

Misafir misafiri sevmez, ev sahibi her ikisini de.

Kunak kunakni süymes, üy iyesi birsin de süymes. (96)

Aşağıdaki örnekte yüklemeleri ortak olmakla birlikte Türkiye Türkçesinde yüklem sadece ikinci cümlenin sonunda yer almış, Tatar Türkçesinde ise her iki cümlede de tekrar edilmiştir.

Az veren candan, çok veren maldan verir.

Az birgen canınnan birér, küp birgen malından birér. (36)

2.2. Öznesi Ortak Bağimli Sıralı Cümle

Az söyle, çok dinle.

Az söyle, köp tıñla. (20),

Eğri otur, doğru konuş.

Kıñgır utır, turı söyle. (64),

Kilim satsan komşuna sat, bir köşesinde sen de oturursun.

Keyiz satsan kürşige sat, bir çitinde özin de utırırsın. (92),

Yedi /yüz kere ölç, bir kere kes.

Cidé kat ülç, bir kat kis. (110)

2.3. Hem Öznesi Hem Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Cümle

Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

Anasına karap kızın al, kıryına karap büzén al. (21),

2.4. Diğer Öğeleri Ortak Bağımlı Sıralı Cümle (Nesne, Dolaylı Tümleç)

Kula kul desen ölesi gelir, ağaya kul desen gülesi gelir.

Kolga kol disen ülgesi kilir, biyge kol disen kölgisi kilir. (95)

2.5. Bağlaçlı Sıralı Cümle

Akıl yaşta değil başta.

Akıl yaşta tügél, başta. (18),

Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.

Bélmev gayıp tügil, bélérge tırışmav gayıp. (46),

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.

Fekirlék gayıp tügél, yalkawlık gayıp. (71)

Eksilteli Cümle Yapısında

Söylenen söz, atılan ok.

Eytken süz, atkan uk. (102)

Söz Dizimi Bakımından Atasözlerinde Farklılaşmalar

Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde Tatarcası ile Türkiye Türkçesi ile söylenmiş atasözleri arasında bazı farklılıklar görülmektedir.

Sıralı Cümle-Girişik Cümle Değişkesi

At ölür, itlere bayram olur.

At ülëmi itké beyrem. (29)

Girişik Zarf-fiilli Cümle-Girişik Sıfat-Fiil + İlgeçli Cümle Değişkesi

Ayı vurulmadan postu satılmaz.

Ayunı ütirmes borın tirisin satmıylar. (34)

Girişik Zarf-fiilli Sıralı Cümle-Sıralı Cümle Değişkesi

Baban varken dost tanı, atın varken yol tanı.

Atıñ bariñda cir tanı, atañ barında il tanı. (38)

Girişik Sıfat-fiilli Cümle- Girişik Zarf-fiilli Cümle Değişkesi

Başka devletde sultan olacağına, kendi devletinde kösele ol.

Kişi ilinde sultan bulğançı, üz ilinde ultan bul. (42)

Sıralı Devrik Cümle- Sıralı devrik ve Kurallı Cümle Değişkesi

Çalma başkasının kapısını, çalarlar senin kapını.

Kakma kişi kapkasın, üz kapkañnı kagarlar. (50)

Tek Cümle (Basit Yapılı)- Sıralı Cümle Değişkesi

Doğru söz acıdır.

Tugrı süz açi bulur, ahırı yahşı bulır. (61)

Girişik Sıfat-fiilli Cümle- Şartlı Birleşik Cümle Değişkesi

Gözden irak olan gönülden de irak olur.

Küzden yırak bulsa, küñilden yırak bulır. (74)

Bağlaçlı Eksilteli Cümle- Sıralı bağımlı Cümle Değişkesi

İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde.

Kéşé tугan cirénde bulmas, tuygan cirénde bulır. (78)

Sıralı Bağımsız Cümle- Şartlı Birleşik Cümle Değişkesi

Göz görür, gönül ister (çeker).

Küz kayda bulsa, küñel şunda. (79),

Yılanın dışı yumuşak, içi zehir.

Yılannıñ tişi yomşak bulsa da, içi zeher. (112)

Girişik Sıfat-fiilli Cümle- Basit Cümle Değişkesi

Kedinin bulunmadığı yerde sıçanlar baş kaldırır.

Pesi yuk cirde tıçkannar baş küterer. (89)

Girişik Sıfat-fiilli Tek Cümle- Sıralı Bağımsız Eksilteli Cümle Değişkesi

Ölen sığır sütlü olur.

Ülgen sıyır sütlü, ülgen katın kutlı. (100)

Bölüm 2

İNCELEME

Bu çalışmada Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesinden seçtiğimiz atasözleri üzerinde fonetik, morfolojik, sentaks, leksik ve semantik açıdan karşılaştırma yaparak her iki dilde de kullanılan bu atasözlerinin benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmanın amacı her iki dildeki atasözlerinin paralelliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Türkçenin iki ayrı kolunu oluşturan bu dillerde ortak kültür ürünü olan atasözlerinin farklı coğrafyalarda, farklı lehçelerde ne derecede farklılaştığını, benzerlik oranının ne olduğunu ortaya koymaktır.

Türk dünyasının ortak atasözleri zaman zaman derlenmiş, fakat fonetik, morfolojik, sentaks, leksik ve semantik açıdan birebir karşılaştırmalı çalışmalar yapılmamıştır. Çalışma bu yönüyle ilk olacağı için alanında önem taşımaktadır.

Çalışmamızda Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki atasözlerinin seçiminde özellikle her iki dilde de varyantı olanları seçtik, bire bir eşleştirdiğimiz atasözlerinin söz varlıkları, sözdizimi ve ses özellikleri açısından benzerlik ve farklılık gösterdikleri yönlerini inceledik. Anlam açısından ise; ses özellikleri ile bire bir örtüşmeyen fakat aynı kavram alanında kullanılan atasözlerini semantik başlığı altında topladık. İnceleyeceğimiz atasözlerini Özkul Çobanoğlu'nun, Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğünden yararlanarak ve sözlüklerden tarayarak topladık. Özkul Çobanoğlu'nun Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki geçen atasözlerinin kaynaklarını toplu bir şekilde vermesinden dolayı biz de her atasözünü TDK'nun

internet sayfası dahil olmakla, elimizdeki kaynaklardan tarayarak sözlüklerdeki yerini göstermeye çalıştık. Bulamadığımız atasözlerini ise Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü'nü kaynak göstererek incelememizi sürdürdük.

Tezimizde geçen, Tatar Türkçesi atasözlerindeki aynı kelimenin farklı transkripsiyonlu halini vermemizin sebebi farklı kaynaklardan yararlanmış olmamızdır. Kaynağın aslı bozulmadan aynı şekilde aktarılmıştır.

2.1 İnceleme²⁴

1 Acele işe şeytan karışır. ÖAA 110

Aşığıç işke şaytan katışa. ÖÇ 46

Fonetik:

işke≈işe

-k-≈Ø

şaytan≈şeytan

-a-≈-e

Morfolojik:

işke≈işe

-ke≈-e: yönelme durum eki

katışa≈karışır

-a≈-r

-a: şimdiki zaman eki (geniş zaman)

-r: geniş zaman eki

Leksik:

²⁴ Bu incelemeyi yaparken Birsal Oruç Aslan'ın "Same Proverbs In Turkish and Tatar" Fifth Annual Workshop on Central Asian Studies & First Annual Meeting of The Central Eurasian Studies Society" adlı çalışmasını esas aldık.

aşığıç~acele

katiş~karış-

Sentaks: Her iki atasözünde basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Düşünüp taşınmadan ivedi olarak yapılan işten iyi sonuç alınmaz.TDK

Bu durum için Türkiye Türkçesinde kullanılan başka atasözleri de vardır.

Acele ile yürüyen yolda kalır. TDK

Acele ile menzil alınmaz. ÖAA 107

2 Aç ayı oynamaz. ÖAA 110

Aç ayu uynamas. THİ 2068

Fonetik:

ayu~ayı

-u~ı-

uynamas~oynamaz

u~o-

-s~z

Morfolojik:

uynamas~oynamaz

-mas~-maz: geniş zamanın olumsuzu

Sentaks: Her iki atasözünde basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Kendisinden iş beklenen kimseden emeğinin karşılığı esirgenmemelidir.TDK

Bu durum için Türkiye Türkçesinde ve Tatarcada kullanılan başka atasözleri de vardır.

TT.Aç at yol almaz, aç it av almaz.TDK

Tat. Aç kişi uyunın onıtır. THİ 9541

Aşamagan ayu biyemiy. THİ 2069

3 Aç başım, dinç kulağım. ÖÇ 47

Aç tamagım, tınıç kolagım. THİ 9757

Fonetik:

tınıç~dinç

t~d-

-ı~ı-

-ı~Ø

kolagım~kulağım

-o~u-

-g~ğ-

Leksik:

tamagım~başım

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat anlamı hakkında "aza kanaat etmeyi öğütlemektedir" diyebiliriz.

4 Aç ne yemez tok ne demez. TDK

Açlık ni cidérmes, tukluk ni didérmes. THİ 9568

Fonetik:

ni~ne

-ı~e

cidermes≈yemez

c-≈y-

-mes≈-mez

-s≈-z

tok≈tuk

-o-≈-u-

di-≈de-

-i-≈-e-

Morfolojik:

açlık≈aç, tukluk≈tok

-lık≈Ø: Tatarcada –lık ekinin kullanılması

cidérmes≈yemez

-dér-≈Ø: Tatarcada -dér- ettirgen yapının kullanılması

-mes≈-mez: geniş zamanın olumsuzu

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Yoksul kimse eline geçen şeyin iyisine kötüsüne bakmaz, varlıklı kişi ise en güzel şeylerde bile kusur bulur. TDK

Bu durum için Tatarcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan başka atasözleri de vardır.

Tat.Barlık ni didirmes, yukluk ni yidirmes. ÖÇ 48

TT. Acıkan ne olsa yer, acıyan ne ola söyler. ÖAA 106

5 Aça dokuz yorgan örtmüşler yine uyuyamamış. AS. 11

Açka tukız yorgan yapkannar, alay da yoklıy almagan. THİ 9562

Fonetik:

tukız≈dokuz

t-≈d-

-u-≈-o-

-ı-≈-u-

açka≈aç

-k-≈Ø

Morfolojik:

açka≈aç

-ka≈-a: yönelme durum eki

yapkannar≈örtmüşler

-kan-≈-müş-: duyulan geçmiş zaman eki

-nar≈-lar: çokluk eki

yoklıy almagan≈uyuyamamış

-y: zarf-fiil eki

-y alma-: olumsuz yeterlilik şekli

-gan≈-mış: duyulan geçmiş zaman eki

Leksik:

yapkannar≈örtmüşler

alay da≈yine

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik:1) Aç olan kimse, kendisine ne kadar rahatlık sağlanırsa sağlansın, dinlendirilemez. 2) Bir şeye ihtiyaç duyan kimse, ancak onun giderilmesiyle rahata kavuşturulabilir. TDK

Aynı kavram alanını karşılayan Türkiye Türkçesinde başka atasözü de vardır.

Acıyan uyumuş, acıkan uyuyamamış.ÖAA 109

6 Açın gözü ekmekte, tokun gözü hikmette. ÖÇ 50

Açnıñ küzi ikmekde, tuknıñ küzi hikmette. THİ 9577

Fonetik:

açnıñ~açın

-n~Ø

-ñ~-n

küzi~gözü

k~g-

-ü~-ö-

-i~ü

ikmek~ekmek

i~e-

tuknıñ~tokun

-u~-o-

-n~Ø

-ı~-u-

-ñ~-n

Morfolojik:

açnıñ~açın

-niñ~-ın: tamlayan durum eki

küzi≈gözü

-i≈-ü: belirtme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Kişinin tek düşüncesi, yaşaması için gerekli olan şeyi elde etmektir.TDK
Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Açın gözü ekmek teknesinde olur. GY. 15

Oduncunun gözü omçada, (dilencinin gözü çömçede). ÖAA 378

Tat.: Açniñ küzi ikmekte, yalangaçniñ-bişmette. THİ 9579

7 Ağacın kurdu içinde olur. TA 7

Ağaçniñ kortı éçennen bulr. THİ 1668

Fonetik:

ağaçniñ≈agacın

-ğ-≈-g-

-ç-≈-c-

-niñ~-ın

-n-≈Ø

kortı≈kurdu

-o-≈-u-

-ı-≈-u

-t-≈-d-

éçennen≈içinde

é-≈i-

-nen~de(n): ayrılma durum eki

-n~d-

-n~Ø

bul~ol-

b~Ø

-u~o-

Morfolojik:

agaçnıñ~ağacın

-nıñ~ın: tamlayan durum eki

éçennen~içinde

-nen~de: ayrılma durum eki, bulunma durum eki.

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir topluluğu çökertecek olan şey yine kendi içinden çıkar.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Ağacın içinden kurt yer. ÖÇ 58

Ağacı kurt, insanı dert yer. TA 7

Tat.: Ağacnıñ kurtı özünden asıl olur. ÖÇ 58

Ağacnıñ asılñ kort aşar. THİ 1665

8 Ağız yer, yüz utanır. EÖ 23

Avız aşy, küz oyala. THİ 10530

Fonetik:

avız~ağız

-v~ğ-

Morfolojik.

aşy≈yer

-y≈-r: Tatarcada şimdiki zaman ile, Türkiye Türkçesinde geniş zaman ile belirtilmiş.

oyala≈utanır

-a≈-r: Tatarcada şimdiki zaman ile, Türkiye Türkçesinde geniş zaman ile belirtilmiş.

Leksik:

aşa≈ye-

oyal≈utan-

küz≈yüz

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Armağan alan, armağanı verenin isteğini yerine getirmemeye çekinir ve mutlaka yapmaya çalışır. TDK

9 Ağaç yaprağı ile güzeldir (gürler). GY 19

Ağaç yafragı bélen matur. THİ 1656

Fonetik:

yafragı≈yaprağı

-f≈-p-

-g≈-ğ-

Morfolojik:

bélen≈ile

-n: araç durum eki

matur≈güzeldir

Ø≈-dir: bildirme eki Tatarcada kullanılmamış.

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İnsan önemli işleri akrabası, yakınları, yandaşlarından güç alarak daha kolay yapar.TDK

10 Ağaç yaşken eğilir. ÖAA 119

Ağaç yeş vakıtında yahşı bögelér. THİ 1667

Fonetik:

agaç≈ağaç

-g-≈-ğ-

yeş≈yaş

-e-≈-a-

Leksik:

yeş vakıtında≈yaşken

bögel-≈eğil-

yahşı≈Ø

Semantik: İnsanlar küçük yaşta kolay eğitilir.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Ağaç fidan iken eğilir. NK 21

Tat.: Çıbık vaktında bökmeñ zuraygaç böge almasıñ. ÖÇ 61

Ağaçnı yéşlékte bök. THİ 1662

Ağaç çubuk çakta bögele. THİ 1655

Kart ağaç bögelmes. THİ 1685

11 Akıl pazarda satılmaz. ÖÇ 68

Akıl bazarda satılmas. ÖÇ 68

Fonetik:

bazar≈pazar

b-≈p-

satılmas≈satılmaz

-s≈-z

Morfolojik:

satılmas≈satılmaz

-mas≈-maz: geniş zamanın olumsuzuz

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Akıl alınıp satılacak bir yeti değildir. EÖ 28

Semantik açıdan bizim incelediğimiz eserde “satılmas” sözcüğünün “satılmıy” şeklinde olumsuzluk üzerine şimdiki zaman eki getirilerek yapıldığını gördük.

Akıl bazarda satılmıy. THİ 11404

Ayrıca Türkiye Türkçesinde de aynı kavram alanında kullanılan başka atasözü de vardır.

Akıl parayla satılmaz. ÖAA 130

12 Ananın gönlü çocuğunda, çocuğunki tarlada. ÖÇ 83

Ana küñlé balada, bala küñlé dalada. ÖÇ 83

Fonetik:

küñlé≈gönlü

k-≈g-

-ü-≈-ö-

-ñ-~n-

-é~ü

Morfolojik:

ana~ananın

bala~çocuğun: Türkiye Türkçesinde tamlayan durumu ekle belirtilmiş.

bala küñli~çocuğunki Türkiye Türkçesinde –ki ilgi zamiri gönül sözcüğünün yerini tutmuş.

Leksik:

bala~çocuk

dala~tarla

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözleriyle: anne ve babanın tek kaygılarının evlatları olması ama çocuklarınsa geçim derdi olduğu vurgulanmaktadır diyebiliriz..

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum Tatarcada farklı atasözleriyle de belirtilir.

Ata ana künelé bala çagada, bala çaga künelé tawda taşda. THİ 14397

Ana künelé kızında, kızınıñ künelé kızında. THİ 14308

Anasında kızı kaygısı, kızında tézé kaygısı. THİ 14312

13 Araba kırılırsa odun, öküz ölürse et. ÖÇ 87

Arba uvalsa utın, ügiz ülse ét. ÖÇ 87

Fonetik:

arba~araba

-Ø-~a-

utın≈odun

u-≈o-

-ı-≈-u-

-t-≈-d-

ügiz≈öküz

ü-≈ö-

-g-≈-k-

-i-≈-ü-

ülse≈ölürse

ü-≈ö-

Ø-≈-ü-

Ø-≈-r-

ét≈et

é-≈e-

Morfolojik:

uvalsa≈kırılırsa

Ø-≈-ır+sa: TT. Birleşik zamanlı çekim(geniş zaman+şart)

ülse≈ölürse

Ø-≈-ür+se: TT. Birleşik zamanlı çekim(geniş zaman+şart)

Leksik:

uval-≈kırıl-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye

ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, insanın başına ne gelirse gelsin, her iki durumdan da güzel sonuçlar çıkarılabileceğini öğütlemektedir diyebiliriz.

14 Arpa buğday aştır, altın gümüş taştır. ÖÇ 91-92

Arpa, boday aş buldı, altın kümiş taş buldı. ÖÇ 91-92

Fonetik:

boday≈buğday

-o-~-u-

ø~ğ

kümiş≈gümüş

k-~g-

-i-~-ü-

Morfolojik:

aş buldı≈aştır

taş buldı≈taştır: Tatarcada bul- yardımcı eylemiyle genişlemiş olan yapı Türkiye Türkçesinde –dır bildirme ekiyle belirtilmiştir. Tatarcada bildirme çekiminde bul- “ol-“ yardımcı fiilinden de faydalanılır.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, yaşamdaki temel gereksinimlerin önemi vurgulanmaya çalışılmış diyebiliriz.

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

15 At tırnağına tay basar. ÖÇ 101

At ayagın tay basar. THİ 2480

Morfolojik:

ayagın≈tırnağına

Ø≈a : Türkiye Türkçesinde yönelme durum eki ile karşılanmış, Tatarcada -n belirtme durum eki ile.

Leksik:

ayak≈tırnak

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözümüyle, kişinin zararı en yakınından göreceği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

16 At yiğidin yoldaşdır. TDK**At yigitniñ yuldaşdır. ÖÇ 103****Fonetik:**

yigitniñ≈yiğidin

-g-≈-ğ-

-t-≈-d-

-n≈Ø

-ñ≈-n

yuldaş≈yoldaş

-u-≈-o-

Morfolojik:

yigitniñ≈yiğidin

-niñ≈in: tamlayan durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir insanın atı daima onun yanındadır ve zor anlarında ona yardım eder.TDK

17 Atadan gören ok yontar, anadan gören don biçer. ÖÇ 104

Ata kürgen uk yonar, ana kürgen tun piçer. ÖÇ 104

Fonetik:

kürgen≈gören

k-≈g-

-ü-≈-ö-

-g-≈Ø

uk≈ok

u-≈o-

yonar≈yontar

-Ø≈-t-

tun≈don

t-≈d-

-u-≈-o-

piçer≈biçer

p-≈b-

Morfolojik:

ata≈atadan

ana≈anadan

Ø≈-dan: Türkiye Türkçesinde ayrılma durum ekli yapı kullanılmıştır.

kürgen≈gören

-gen~en: sıfat-fiil eki

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Erkek çocuk, erkeklerin yapması gereken şeyleri babasından, kız çocuk da kadınların yapması gereken şeyleri annesinden öğrenir; anne ve baba bunları bilmiyorsa çocuktan böyle şeyler beklenemez.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum Tatarcada ve Türkiye Türkçesinde farklı atasözleriyle de belirtilir. İncelediğimiz kitapta yukarıdaki atasözünün biraz farklı yapıda söylenen türdeşini bulduk. Bu atasözünde dikkatimizi çeken olumlu yeterlilikte “a bil-” şeklinin kullanılıyor olmasıydı. Bugünkü Tatarcada “a al-” yapısı kullanılmaktadır.

Tat.Ata kürgen uk ata bélér, ana kürgen tun kise bélér. THİ 14410

Ata kürgen uk yonar, ana kürgen cép cégérler. THİ 14411

Atası balıkçı bulsa, bala da suga karıy. THİ 14301

Atası garmunçı bulsa, balası biyüçé bulmıy helé yuk. THİ 14363

TT.Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.TDK

Anadan gören inci dizer, babadan gören sofrayı yazar. ÖAA 145

18 Akıl yaşta değil başta. EÖ

Akıl yaşta tügél, başta. THİ 11418

Fonetik:

tügél~değil

-t~d-

-g~ğ-

-é~i-

Sentaks: Her iki atasözü de, bağlaçlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur

Semantik: Akıllı olmanın yaşla ilgisi yoktur, bazı küçükler büyüklerden daha akıllı olabilir. TDK

19 Ala kargada alacağın olsun. KY 21

Ala kargada alacağıñ bulsun. ÖÇ 75-76

Fonetik:

bulsıñ~olsun

b~Ø

-o~-u-

-sın~sun

-ı~-u-

alacağıñ~alacağın

-ñ~-n

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Alacağı olmak, her durumda borçlu olmaktan iyidir. ŞB 51

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Ala kargada alacağın olsun, alamazsan gözünü oysun. KY. 21

Alacağım olsun da alakargada olsun. ŞB 51

Tat.: Ala kargada alasıñ bulsun, kurıkma. THİ 3934

Ala kargada alasıñ bulsıñ, kış kaytmasa, yaz kaytır. THİ 3935

20 Az söyle çok dinle. ÜHY 23

Az söyle, köp tıñla. THİ 15735

Fonetik:

tñla~dinle

t~d-

-l~i-

-ñ~n-

-a~e

Leksik:

köp~çok

Semantik: Kişinin gereksiz konuşmaktansa az konuşması ve konuşulanları dinlemesi daha iyidir.TDK

Sentaks: Her iki atasözü de öznesi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Bu atasözünün Türkiye Türkçesinde başka söyleyişleri de mevcuttur.

İki dinle bir söyle/ çok dinleyip az söylemek gerek. ÖÇ 298

İki dinle (bin işit) bir söyle. ÖAA 321

Bir söyle iki dinle. ÖAA 321

21 Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al. EÖ 42

Anasına karap kızın al, kıryına karap büzen al. ÖÇ 83-84

Fonetik:

büz~bez

-ü~e-

kızın~kızını

Ø~-l

büzén~bezini

Ø~-i

Morfolojik:

kızın~kızını

-n~-ı belirtme durum eki

büzén~bezini

-n~-i: belirtme durum eki

Leksik:

kara~bak-

kırıy~kenar

Sentaks: Her iki atasözü de, hem öznesi hem yüklemi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir kızın karakterini öğrenmek isteyenler, anasının durumunu göz önüne alırlarsa aldanmamış olurlar. TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum Tatarcada farklı atasözleriyle de belirtilir.

Tat.Tabağına karap aşın éç, anasına karap kızın koç. THİ 14317

Kazanına karap kının al, anasına karap kızın al. THİ 14313

Tabağına kara da aşın iç, anasına kara da kızın koç. ÖÇ 84

Atasın kara ulın koç, anasın kara kızın koç. THİ 14426

TT. Anasına bak, kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak, bezini al. TDK

Zıt anlamlısı: Aşağıdaki atasözünde de bu durumun tersi söz konusudur.

Anasına karap kızını, atasına karap kırıp ulnı maktama. THİ 14390

22 Açın karnı doyar, gözü doymaz. ÖAA 112

Karnı tuk, küzi aç. THİ 9771

Fonetik:

küzi~gözü

k-≈g-

-ü-≈-ö-

-i-≈-ü

Leksik:

Ø≈açın

tuk≈toyar

aç≈doymaz

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Tutkulu olduğu konuda insan doyumsuzdur, yetinmek bilmez.TDK

23 Adam adama gerek olur. AP 14

Adam adamga kirek. ÖÇ 54

Fonetik:

kirek≈gerek

k-≈g-

-i-≈-e-

Morfolojik:

adamga≈adama

-ga≈-a: yönelme durum eki

Leksik:

kirek Ø: gerek olur

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İnsanların birbirlerine her zaman gereksinimleri olur.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı atasözü Türkiye Türkçesinde farklı sözcüklerle de anlatılır.

Adam adama lazım olur. ÖÇ 54

Adam adama (gene, her zaman) gerek olur.TDK

Adam adama gerek olmasa her biri dağ başında olurdu. ÖAA 114

24 Ağlamayan çocuğa meme vermezler. TDK

Yılamagan balaga emçek bérmeyley. ÖÇ 62-63

Fonetik:

yılamagan≈ağlamayan

y-~Ø

-ı-~a-

Ø~ğ-

-g-~Ø

bérmeyley ≈vermezler

b-~v-

é-~e-

-y-~z-

Morfolojik:

bérmeyley≈vermezler

-mey-~mez-

-me-y-: Tatarcada –me- olumsuzluk eki üzerine –y şimdiki zaman eki getirilirken

Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuzluğu kullanılmıştır.

Leksik:

bala≈çocuk

emçek≈meme

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez.TDK

Türkiye Türkesinde aynı kavram alanı içinde kullanılan farklı atasözü de vardır.

Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz. ÖAA 235

25 Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir. TA 12

Akıllı uylap torgançı, tilé uln öylendérgen. THİ 11445

Fonetik:

tilé~deli

t~d-

-é~i

ul~oğul

u~o-

Ø~ğ-

Ø~u-

öylen~ever-

ö~e-

-y~v

Morfolojik:

öylendirgen~everir

-lendir~er- Tatarcada farklı, Türkiye Türkçesinde farklı isimden fiil yapım ekleri kullanılarak yapılmıştır.

-gen~r: Tatarcada duyulan geçmiş zaman zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zaman ile çekimlenmiştir.

Leksik:

uyla~düşün-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle zarf-fille kurulmuştur.

Semantik: Kendilerini akıllı sananlar çok kez akılsız diye tanınanlardan daha az başarı gösterir.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Akıllı düşününceye kadar deli çayı geçer.ÖÇ 70

Akıllı köprü arayana dek, deli suyu geçer. GY 26

Akıllı köprüyü arayıncaya dek deli suyu geçer. EÖ 28

Akıllı köprü buluncaya dek deli suyu geçer. ÜHY 14

Tat.: Uylı uylap torgançı, tevekkeleneñ aşı betken. ÖÇ 70

Akıllı küper topkançı, santıy sudan kiçken. ÖÇ 70

Akıllı uylagançı, tinték eşén betérér. THİ 11444

Akıllı öylengençé tilénéñ ulı bulgan. THİ 11449

Akıllı uylagançı, tilé sugıp yıga.THİ 11443

26 Akılsız başın cezasını ayaklar çeker. ÖÇ 71

Akılsız başnıñ cezasın ayak tatır. THİ 10233

Fonetik:

başnıñ≈başın

-n≈Ø

-ñ≈-n

cezasın≈cezasını

Ø≈-1

Morfolojik:

başnıñ≈başın

-niñ~-ın: tamlayan durum eki

cezasın~cezasını

-n~-ı: belirtme durum eki

Leksik:

tat-~çek-

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir işte düşüncesizce davranan kişi her türlü olumsuz sonuca

katlanır. TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de

belirtilir.

TT: Akılsız iti yol kocadır. AP 20

Akılsız köpeği yol kocadır. AP 20

Tat.: Başında miyiñ bulmasa, ayagiña avırlık. ÖÇ 71

Akılsız baş ayakka tınıçlık birmi(y). THİ 10230

Akılsız baş iyésennen kaz köttérér. THİ 10231

Ahmak baş ayakka tıngı bilmes. THİ 10236

Baş işlemese ayakka yal bulmıy. THİ 10250

27 At basmayacağımd dediği yere üç kez basar. ÖÇ 97

At basmıyımın digen cirné öç basar, ir tatımam digen toznı öç tatır. ÖÇ 97

Fonetik:

di-~de-

-i-~e-

cirné~yere

c-~y-

-n-~Ø

é~e

öç~üç

ö~ü-

Morfolojik:

basımıymın~basmayacağıım

-y~cak-: Tatarcada şimdiki zaman ,Türkiye Türkçesinde gelecek zaman ekiyle belirtilmiş.

digen~dediği

-gen~dik Tatarcada geçmiş zaman sıfat-fiili –gen, Türkiye Türkçesinde. –dik'dir.

cirné~yere

-né~e: Tatarcada belirtme durum ekli, Türkiye Türkçesinde yönelme durum ekli kullanılmış.

Leksik:

öç~üç kez

Sentaks: Her iki atasözü de iç içe birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözümüyle, yapmam, etmem gibi büyük sözlerin sakıncasından bahsetmektedir, herkesin başına herşey gelebilir düşüncesi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Tatar Türkesinde aynı kavram alanını karşılayan başka atasözü de vardır.

At basımıymın digen cirné öç basar, ir tatımıymın digen toznı öç tatır. THİ 13446

28 At binen atasını tanımaz. ÖÇ 97

Atka atlagan atasın bëlmes. THİ 2547

Fonetik:

atasın≈atasını

Ø≈-1

Morfolojik:

atka≈at

-ka≈Ø : Türkiye Türkçesinde yönelme durum eki kullanılmamış.

atasın≈atasını

-n≈-1 belirtme durum eki. Belirtme durum eki Tatarcada iyelik 3. kişilerden sonra – n'dir.

Leksik:

atlagan≈binen

bël≈tanı-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, sonradan mevki sahibi olan kişilerin aslımı unutmaları vurgulanmaktadır diyebiliriz..

Tatar Türkesinde aynı kavram alanını karşılayan başka atasözü de vardır.

Tacik atka minse, teñrisin tanımas.ÖÇ 97

At méngeç atasın onıtkan. THİ 14342

29 At ölür, itlere bayram olur. EÖ 53

At ülémi itké beyrem. THİ 2544

Fonetik:

ül-~öl-

ü-~ö-

beyrem~bayram

-e~-a-

Morfolojik:

ülémi~ölür

mi < -m Fiilden isim yapım eki + 3.teklik şahıs iyelik eki~-r: geniş zaman eki.

itké~itlere

-ké~-e: yönelme durum eki.

Ø~-ler: çokluk eki.

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde sıralı cümle-girişik cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Değerli kimselerden birinin ölümü veya görevden ayrılması, kimi zaman aşağılık kimselerin işine yarar.TDK

Türkiye Türkçesinde aynı durum için söylenen farklı atasözü de vardır.

Eşegin ölümü köpeğe düğündür.ÖAA 273

30 At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır. GY 40

At ülse toynak kalır, ir ülse maktawlı atı kalır. THİ 13451

Fonetik:

ül-~öl-

ü-~ö-

Morfolojik:

ülse~ölür

-se~r: Tatarcada şart çekiminde, Türkiye Türkçesinde geniş zaman çekiminde kullanılmış.

Leksik:

toynak~meydan

maktawlı at~şan

Sentaks: Türkiye Türkiye sıralı bağımsız cümle yapısında kurulan atasözü Tatr Türkçesinde şartlı bileşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakılmaya çalışılmalıdır.TDK

Aynı durumu karşılayan Tatarcada başka atasözleri de vardır.

At üler irkén meydanı kalır, yigét üler maktawlı danı kalır. THİ 12829

At ülsé iyeré kalır. THİ 2545

İr ülse de atı ülmi(y). THİ 13519

31 Atalar sözünü tutmayı yabana atarlar.TA 24

Ata süzén tuñlamagannı atawga atalar, di. THİ 14327

Fonetik:

süzén~sözünü

-ü-~ö-

-é-~ü-

Ø~ü

Morfolojik:

ata~atalar

Ø~-lar: çokluk eki

süzén~sözünü

-n~ü: belirtme durum eki

tıñlamagannı~tutmayanı

-gan~-an: sıfat-fiil eki

-nı~-ı: belirtme durum eki

atalar~atarlar

-a~-r: Tatarcada –a şimdiki zaman eki, Türkiye Türkçesinde –r geniş zaman eki ile çekimlenmiş.

Leksik:

tıñlama-~tutma-

ataw~yaban

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Büyüklerinin sözünü tutmayıp onların gösterdikleri yoldan gitmeyenler toplum içinde ziyan olup giderler.TDK

Her iki dilde bu durum için söylenen başka atasözleri de vardır.

TT: Ulu sözü dinlemeyen uluyakalır. ÖAA 453

Tat.: Olılarınñ süzin totmasañ, olaygançı igilik kürmessiñ. ÖÇ 104-105

Ata ana tıñlagan edem bulgan, tıñlamagan erem bulgan. THİ 14402

32 Ateş almaya gelen kadının otuz ağız sözü var. ÖÇ 107

Utka kilgen hatınıñ utız avız süzê bar. THİ 13695

Fonetik:

kilgen~gelen

k-~g-

-g-~Ø

hatınıñ~kadının

h-~k-

-t-~d-

-n-~Ø

-ñ~-n

utız~otuz

u-~o-

-ı-~u-

avız~ağız

-v-~ğ-

süzi~sözü

-ü-~ö-

-i-~ü

bar~var

b-~v-

Morfolojik:

kilgen~gelen

-gen~-en: sıfat-fiil eki

süzi~sözü

-i-~ü: belirtme durum eki

hatınıñ~kadının

-niñ~-ın: tamlayan durum eki

Leksik:

ut~ateş

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, dedikodu etmek isteyen bir kadının ateş almayı bahane göstermesi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

33 Atılan ok geri dönmez. TDK

Atkan uk kiré kaytmıy. ÖÇ 110

Fonetik:

atkan≈atılan

-k-≈Ø

Ø≈-ıl-

uk≈ok

u-≈o-

kiré≈geri

k-≈g-

-i-≈-e-

-é≈-i

Morfolojik:

atkan≈atılan

Ø≈-(ı)l- Türkiye Türkçesinde edilgen yapıyla gösterilmiş.

-kan≈-an: sıfat-fiil eki

kaytmıy≈dönmez

-mıy≈-mez: Tatarcada -y şimdiki zaman,Türkiye Türkçesinde olumsuz geniş zaman ile karşılanmış.

Leksik:

kayt-≈dön-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: İyi düşünmeden yaptığımız işlerden pişman olarak geri dönmek isteriz ama artık iş işten geçmiştir. TDK

34 Ayı vurulmadan postu satılmaz. ÖÇ 117

Ayunı ütirmes borın tirisin satmıylar. THİ 2092

Fonetik:

ayu≈ay1

-u≈-1

Morfolojik:

ayunı≈ay1

-nı≈Ø: Türkiye Türkçesinde belirtme durum eksiz kullanılmıştır.

ütirmes borın≈vurulmadan

-mes borın≈-madan: Tatarcada edattan faydalanılmış, Türkiye Türkçesinde –madan zarf-fiil eki kullanılmış.

satmıylar≈satılmaz

Ø≈-(1)l-: Türkiye Türkçesinde edilgen yapı ile gösterilmiş.

-mıy≈-maz: Tatarcada –y şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde –maz olumsuz geniş zaman kullanılmış.

Leksik:

ütir-≈vurul-

borın≈Ø

tiri≈post

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde girişik zarf-fiilli cümle-girişik sıfat-fiil+ilgeçli cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, gerektiğinden çok önce veya henüz ortada hiçbir şey yokken hazırlanmaya kalkışmamak gerektiği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Tatarcada bu durum için söylenen başka atasözleri de vardır.

Tadılmagan ayunıñ tirisin tunamıylar. ÖÇ 117

35 Ayıdan korkan ormana varmaz. ÖÇ 117-118

Ayudan kurıkkın urmanga barmas. ÖÇ 117-118

Fonetik:

ayu≈ayı

-u≈-ı

kurıkkın≈korkan

-u≈-o-

-u≈∅

-k≈∅

urmanga≈ormana

u≈o-

-g≈∅

barmas≈varmaz

b≈v-

-s≈-z

Morfolojik:

kurikkan≈korkan

-kan-≈-an: sıfat-fiil eki.

urmanga≈ormana

-ga≈-a: yönelme durum eki

barmas≈varmaz

-mas≈-maz: olumsuz geniş zaman Tatarcada –mAs şeklindedir.

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözünü, kendisi için sakıncalı olduğunu bile bile o işi yapmamak gerektiği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Bu atasözünün Türkiye Türkçesinde farklı varyantı da vardır.

Serçeden korkan darı ekmez. ÖAA 425

36 Az veren candan, çok veren maldan verir. ÖÇ 121

Az birgen canınnan birér, küp birgén malından birér. THİ 8083

Fonetik:

birgen≈veren

b-≈v-

-i-≈-e-

-g-≈Ø

canınnan≈candan

-in-≈Ø

-n-≈-d-

birér≈verir

b-≈v-

-i-≈-e-

-é-≈-i-

Morfolojik:

birgen≈veren

-gen≈-en: sıfat-fiil eki

canınnan≈candan

-ın≈∅

-nan≈-dan: ayrılma durum eki

Leksik:

küp≈çok

Sentaks: Her iki ataözünün yüklemeleri ortak olmakla birlikte Türkiye Türkçesinde yüklem sadece ikinci cümlenin sonunda yer almış, Tatar Türkçesinde ise her iki cümlede de tekrar edilmiştir.

Semantik: Varlıklı olmayan kimsenin yardım veya armağan olarak az şey vermesi büyük fedakârlıktır, varlıklı kimsenin vereceği armağan ve yardımlar fedakârlık sayılmaz.TDK

Aynı atasözünün her iki dilde de eksilteli cümle yapıları mevcuttur.

TT. Az veren maldan, çok veren candan. ÖAA 172

Tat.: Az bergen candan, çok bergen maldan. ÖÇ 121

37 Baba olmayan ata kadrini bilmez. ÖÇ 122-123

Ata bulmagan, ata kadéren bélmes. THİ 14323

Fonetik:

bulmagan≈olmayan

b-≈∅

-u-≈o-

-g-≈∅

∅≈-y-

kadérén≈kadrini

-é-≈∅

-é-≈-i-

∅≈-i

bélmés≈bilmez

-é-≈-i-

-s≈-z

Morfolojik:

bulmagan≈olmayan

-gan≈-an: sıfat-fiil eki

kadérén≈kadrini

-n≈-i: belirtme durum eki

bélmés≈bilmez

-mes≈-mez: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

ata≈baba

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye

ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, anne ve baba kıymetinin ancak anne, baba olunca anlaşılacağı vurgulanmaktadır diyebiliriz.

38 Baban varken dost tanı, atın varken yol tanı. ÖÇ 124

Atıñ barında cir tanı, atañ barında il tanı. THİ 14335

Fonetik:

atıñ~atın

-ñ~-n

barında~varken

b-~v-

Morfolojik:

atıñ~atın

-ñ~-n: teklik 2. şahıs iyelik eki

barında~varken

-ında~iken: Tatarcada iyelik 3. teklik şahıs + bulunma durum eki ile belirtilen anlam Türkiye Türkçesinde iken zarf-fiiliyle belirtilmiştir.

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde girişik-zarf-fiilli sıralı cümle-sıralı cümle değişkesi mevcuttur.

Leksik:

ata~baba

il~dost

cir~yol

Semantik: Elde imkân varken gezip dolaşmak, dost edinmek gerekir. TDK

Atın varken yol tanı, ağın varken el tanı.TDK

39 Babana ne yaparsan, oğlundan onu görürsün. ÖÇ 124

Ataña niçék bulsañ, balañnan şunu kürérsén. THİ 14334

Fonetik:

kürérsén≈görürsün

k-≈g-

-ü-≈-ö-

-é-≈-ü-

Morfolojik:

ataña≈babana

-ñ≈-n

bulsañ≈yaparsan

-ñ≈-n

kürérsén≈görürsün

-é-≈-ü-: bağlantı ünlüsü

-sén≈-sün: teklik 2. şahıs eki

Leksik:

ata≈baba

niçék≈ne

bul≈yap-

bala≈oğul

şunu≈onu

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye

ulaşamadık. Fakat bu atasözyle, insan birine kötülük yaparsa; birgün kendisinin de aynı kötülüğe uğrayacağı vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Aynı kavram alanını karşılayan ner iki dilde de atasözleri vardır.

Ata anaga kadeş küşsetgen, bala çagadan kadeş küşer. THİ 14399

Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun TDK

40 Bal bal demekle ağız tatlı olmaz. ÖÇ 128

Bal bal demek bilen avız tatlı bulmas. ÖÇ 128

Fonetik:

di-~de-

-i-~e-

avız~ağız

-v-~ğ-

bul-~ol-

b-~Ø

-u-~o-

bulmas~olmaz

-s-~z

Morfolojik:

bulmas~olmaz

mas~maz: geniş zamanın olumsuzu

dimek bilen~demekle

bilen~-le: vasıta edatı ve eki.

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle isim-fiille kurulmuştur.

Semantik: Sözde kalan dilek ve tasarıların iş bitirmede hiçbir etkisi olmaz. TDK

Aynı kavram alanını karşılayan Türkiye Türkçesinde farklı atasözleri vardır.

Ateş demekle ağız yanmaz. ÖAA 160

Bal bal demekle ağız tatlanmaz(tatlı olmaz). ÖAA177

41 Bal tutan parmağını yalar. ÖAA 179

Bal tutkan barmak yalar. ÖÇ 129-130

Fonetik:

tut-kan≈tut-an

-k-≈Ø

barmak≈parmak

b-≈p-

Morfolojik:

tutkan≈tutan

-kan≈-an: sıfat-fiil eki

barmak-Ø≈parmağını

Ø≈-1+n+1: Tatarcada sözcük yalın olarak, Türkiye Türkçesinde iyelik 3. şahıs ve belirtme durum ekli kullanılmıştır.

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: İmkânları geniş bir işin başında bulunan kimse bunlardan az da olsa yararlanır.TDK

Aynı kavram alanını karşılayan Türkiye Türkçesinde başka atasözü vardır.

Harman döven öküzün ağzı bağlanmaz. ÖAA 302

42 Başka devletde sultan olacağına, kendi devletinde kösele ol. ÖÇ 136

Kişi ilinde sultan bulgançı üz ilinde ultan bul. ÖÇ 136

Fonetik:

bul-≈ol-

b-≈Ø

-u-≈o-

Morfolojik:

bulğançı≈olacağına

-ğançı≈-acak Tatarcada zarf-fiil kullanılırken Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil kullanılmış

Leksik:

kişi≈başka

il≈devlet

üz≈kendi

ultan≈kösele

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde girişik-sıfat-fiilli cümle-sıralı cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözülle, insanın kendi devletinin önemi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

43 Bekârın boynunu bit yer, malını it yer. ÖÇ 140

Buydakmñ muynnın bit ciye, maln it ciye. ÖÇ 140

Fonetik:

muyın≈boyun

m-≈b-

-u-≈-o-

-ı-≈-u-

ciye≈yer

c-≈y-

Morfolojik:

buydaknıñ≈bekârın

-nıñ≈-ın: tamlayan durum eki

muynın≈boynını

-ı-≈-u-: iyelik 3.tekil kişi eki

-n≈-ı: belirtme durum eki

ciye≈yer

-e≈-r: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zaman eki ile çekimlenmiş.

Leksik:

buydak≈bekâr

Sentaks: Her iki atasözü de yüklemi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bekâr kimse parasını gereksiz harcar, yaşayışı ise düzensizdir.TDK

Türkiye Türkçesinde bu atasözünün biraz daha farklı şekilde söylendiği de olur:

TT. Bekârın parasını it yer, yakasını bit. ÖAA 184

44 (Bıçak) El yarası geçer dil yarası geçmez. ÖÇ 144

Kılıç yarası uñalır, til yarası uñalmas. ÖÇ 144

Fonetik:

til~dil

t~d-

Morfolojik:

uñalmas~geçmez

-mas~-mez: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

bıçak, el~kılıç

uñal~geç-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Hakaret, ağır söz vb. gönül kırıcı davranışların hiçbir zaman unutulmayacağını anlatan bir söz. TDK

45 Bilen bildiğini işler, bilmeyen parmağını dişler. ÖÇ 147

Bilgen bilgenin işler, bilmegen barmagın tişler. ÖÇ 147

Fonetik:

bilgen~bilen

-g~Ø

tiş~diş

t~d-

barmagın~parmağını

b~p-

-g~ğ-

Ø~1

bilmegen~bilmeyen

-g~Ø

Ø~y-

Morfolojik:

bilgen~bilen

-gen~-en:sıfat-fiil eki

bilgenin~bildiğini

-gen~-dik: sıfat-fiil eki

-n~-i: belirtme durum eki

barmagın~parmağını

-n~-ı: belirtme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözülle, bilgili olmanın önemi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

46 Bilmemek ayıp değil, (sormamak) öğrenmemek ayıp. ÖAA 189

Bélmev gayıp tügil, béléрге tırışmav gayıp. THİ 16527

Fonetik:

ğayıp~ayıp

ğ~Ø

tügil~değil

t~d-

-ü~-e-

-g-~ğ-

Morfolojik:

bilmev~bilmemek

-v~mek: mastar eki

Sentaks: Her iki atasözü de, bağlaçlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İnsanın her şeyi bilmemesi kusur değildir ama bilmediği bir işi sorup öğrenmeden yapmaya kalkışması kusurdur.TDK

Tatarcada bu atasözünün biraz daha farklı şekilde söylendiği de olur:

Bélmev bér gayıp, béléрге tırışmav un gayıp. THİ 16526

47 Bir elin nesi var, iki elin sesi var. ÖÇ 152

Bir elniñ nesi bar, éki elniñ sesi bar. ÖÇ 152

Fonetik:

éki~iki

é~i-

bar~var

b~v-

elniñ~elin

-n~Ø

-ñ~n

Morfolojik:

elniñ~elin

-niñ~in: tamlayan durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de yüklemi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Başarıya ulaşmak için birlik olmak gerek.TDK

Bir elin sesi çıkmaz.TDK

Birlikten kuvvet doğar. TDK

Bir el bir eli (el eli) yıkar, iki el (de) yüzü (yıkar). ÖAA 194

48 Bir günlük yola çıksan üç günlük azık al. ÖÇ 154

Könlik seferge çıksañ, öç könlik azık al. ÖÇ 154

Fonetik:

könlik≈günlük

k-≈g-

-ö-≈-ü-

-i-≈-ü-

öç≈üç

ö-≈ü-

çıksañ≈çıksan

-ñ-≈-n

Morfolojik:

-ñ-≈-n: 2. teklik şahıs eki

Leksik:

sefer≈yol

Sermantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, yolculuğa çıkarken tedbirli davranmanın gereği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

49 Birisi ölmeden öbürü iyi gün görmez. ÖÇ 161

Birev ülmiy, birev kün kürmiy. ÖÇ 161

Fonetik:

ülmiy~ölmeden

ü-~ö-

-i-~e-

kün~gün

k-~g-

Morfolojik:

ülmiy~ölmeden

-miy~meden: Tatarcada olumsuzluk üzerine gelen –y burada zarf-fiil fonksiyonunu korumuştur ve kelimeye –meden anlamı katmıştır.

birev~birisi

-ev~isi: Farklı ekler kullanılmıştır.

Leksik:

birev~birisi, öbürü

kün~iyi gün

Sentaks: Her iki atasözü de zarf-fiille kurulan girişik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat anlamı hakkında: “bazen insan birbirleriyle öyle anlaşamazlar ki başlarına çok kötü bir olay gelinceye dek gereksiz sürtüşmelerini sürdürürler” diyebiliriz.

50 Çalma başkasının kapısını, çalarlar senin kapını. ÖÇ 179

Kakma kişi kapkasın, üz kapkañını kagarlar. ÖÇ 179

Fonetik:

kapkasın≈kapısını

-Ø≈-1

kapkañını≈kapını

-n≈Ø

Morfolojik:

kapkasın≈kapısını

-n≈-nı: belirtme durum eki

kapkañını≈kapını

-ñ≈-n-: 2. teklik şahıs iyelik eki

-nı≈-ı: belirtme durum eki

Leksik:

kak≈çal-

kişi≈başka

kapka≈kapı

üz≈senin

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde sıralı devrik cümle-sıralı devrik ve kurallı cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Kimseye kötülük yapma yoksa onlar da sana aynı kötülüğü yaparlar.

TDK

Türkiye Türkçesinde aynı atasözü farklı şekillerde kullanılır.

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. SY. 66

51 Çirkefe taş atma üstüne sıçrar. ÖÇ 182

Bılçırak suga taş bérme, üstüne çeçrer. ÖÇ 182

Fonetik:

çeçre~sıçra-

ç~s-

-e~-ı-

-e~-a-

üstüne~üstüne

-i~-ü-

-ñ~-n-

Morfolojik:

suga~çirkefe

-ga~e: yönelme durum eki

Leksik:

bılçırak suga~çirkefe

bérme~atma

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözülle, kötü insanla bulaşmamak gerektiği bildirmektedir diyebiliriz.

52 Çizmen darsa dünyanın genişliğinden ne fayda? ÖÇ 182

İtiğin tar bulsa, dönyanıñ kiñliğinden ni fayda? ÖÇ 183

Fonetik:

tar≈dar

t≈d-

dönyanıñ≈dünyanın

-ö≈-ü-

-ñ≈-n

ni≈ne

-i≈-e

Morfolojik:

tar bulsa≈darsa

bul≈i-: Tatarcada bul- yardımcı fiiliyle çekimlenirken Türkiye Türkçesinde i- ek eylemiyle

çekimlenmiştir.

dönyanıñ≈dünyanın:

-nıñ≈-nın: tamlayan durum eki

Leksik:

itik≈çizme

kiñlik≈genişlik

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Rahatlık, özgürlük, bolluk bulunan yer, bunlardan yararlanma olanağı bulamayan kişiler için bir değer taşımaz. ÖAA 251

Türkiye Türkçesinde aynı atasözü farklı şekillerde kullanılır.

Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra. ÖAA. 251

53 Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar. ÖÇ 186-187

Balalı öy bazar, balasız öy mazar. ÖÇ 187

Fonetik:

öy≈ev

ö-≈e-

-y≈-v

bazar≈pazar

b-≈p-

mazar≈mezar

-a-≈-e-

Morfolojik:

balalı≈çocuklu

-lı≈lu: isimden isim yapan ek

Leksik:

bala≈çocuk

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, çocuğun önemi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

54 Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. EÖ 98

Taw tawga kuşılmas, il ilge kuşılır. THİ 5051

Fonetik:

taw≈dağ

t-≈d-

-w-≈-ğ-

kuşılmas≈kavuşmaz

-s≈-z

Morfolojik:

tawga≈dağa

-ga≈-a : yönelme durum eki

kuşılmas≈kavuşmaz

-mas≈-maz: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

kuşıl-≈kavuş-

il≈insan

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Ne kadar uzak düşmüş olurlarsa olsunlar, insanlar günün birinde birbirleriyle karşılaşabilirler.TDK

Aynı durum için Tatarcada biraz daha farklı söylenmiş bir türdeşi vardır.

Tav belen tav küréşmes, kéşé bélen kéşé küréşir. ÖÇ 194

55 Deliye sorma, kendi söyler. ÖÇ 201

Tiliden sorama üzi eytir. ÖÇ 201

Fonetik:

tili≈deli

t-≈d-

-e≈-i-

sorama≈sorma

-a-≈∅

Morfolojik:

tiliden≈deliye

-den≈-e: Tatarcada ayrılma durum eki kullanılırken, Türkiye Türkçesinde yönelme durum eki kullanılmıştır.

Leksik:

üz≈kendi

eyt-≈söyle-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, deliye akıl danışılmayacağı vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Semantik olarak Tatarcada farklı söyleyişler de vardır.

Tiléden sorama ul üzé eytér. THİ 11664

56 Deliye din/töre yok. ÖÇ 202

Tilige türe yuk. ÖÇ 202

Fonetik:

tilige≈deliye

-i-≈-e-

-g-≈∅

türe≈töre

-ü-≈-ö-

yuk≈yok

-u-~o-

Morfolojik:

tilige~deliye

-ge~-e: yönelme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, dengesiz kişilere karşı dikkatli olmak gerektiği, onların hareketlerinde mantık aranmayacağı vurgulanmaktadır diyebiliriz.

Semantik açıdan Tatarcada başka atasözleri de vardır.

Tilége sud yuk. ÖÇ 202

57 Deliye her gün bayram. ÖAA 232

Tilége kön de tuy. ÖÇ 203

Fonetik:

tilége~deliye

t-~d-

i-~e

-ge~-ye

kön~gün

k-~g-

-ö~-ü-

Morfolojik:

tilége~deliye

-ge~-e: yönelme durum eki

Leksik:

tuy~bayram

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Her fırsattan yararlanarak bayrammış gibi davrananlara ve her şeyi eğlenceli yönden alanlara söylenen bir söz.TDK

Tatarcada ve Türkiye Türkçesinde aynı durum için söylenen başka atasözleri de vardır.

Tat.Cülerge kün de beyrem. ÖÇ 203

Divanağa kaygı da beyrem. THİ 1553

Tintekke kön de beyrem. THİ 11687

TT. Deliye göre her gün bayram.TDK

58 Denize düşen yılana (yosuna)sarılr. ÖAA 234**Diñgezge töşken yılanğa sarılır. ÖÇ 205****Fonetik:**

diñgezge~denize

-ñg-~-n-

-e-~-i-

-g-~Ø

töşken~düşen

t-~d-

-ö-~-ü-

-k-~Ø

yılanğa~yılana

-g-~Ø

Morfolojik:

diñgezge~denize

-ge~e: yönelme durum eki

töşken~düşen

-ken~ -en : sıfat-fiil eki

yılanga~yılana

-ga~ -a: yönelme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Güç bir duruma düşenlerin bundan kurtulmak için her türlü çareye başvurmaları olağandır.TDK

59 Dil kılıçtan keskindir. ÖÇ 213-214**Til kılıçdan ütken. ÖÇ 214****Fonetik:**

til~dil

t~d-

kılıçdan~kılıçtan

-d~-t-

Leksik:

ütken~keskin

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözülle, kırıcı olmanın kılıç yarasından daha acı vereceğini vurgulanmaktadır diyebiliriz.

60 Doğmadık çocuğa don (kaftan) biçilmez. ÖAA 244

Tuvmagan balaga külmek kesmiyeler. ÖÇ 217

Fonetik:

tuv-≈doğ-

t-≈d-

-u-≈-o-

-v-≈-ğ-

Morfolojik:

tuvmagan≈doğmadık

-gan≈-dık: sıfat-fiil eki

kesmiyeler≈biçilmez

-mi-y≈-mez: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu.

Leksik:

bala≈çocuk

külmek≈don

kis-≈biç-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Ele geçeceği, ortaya çıkacağı daha belli olmayan şey için önceden hazırlık yapmak doğru değildir. TDK

61 Doğru (hak) söz(ağızdan) acıdır(acı gelir). ÖAA 245

Tugrı süz açı bulur, ahırı yahşı bulır. THİ 16079

Fonetik:

tugrı≈doğru

t-≈d-

-u-≈-o-

-g-≈-ğ-

-ı-≈-u

süz≈söz

-ü-≈-ö-

açı≈acı

-ç-≈-c-

Morfolojik:

açı bulır≈acıdır: Tatarcada bul- yardımcı fiiliyle kullanılmış. Tatar Türkçesinde bildirme ifadesi için *bul-* fiili kullanılmaktadır.

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde tek cümle (basit yapılı)- sıralı cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Eksikleri, yanlışları, yolsuzlukları bütün çıplaklığıyla ortaya koyan ve eleştiren söz, bu işi yapanlara acı gelir.TDK

Aynı kavram alanında kullanılan her iki dilde de atasözleri vardır.

Tat. Hak süz açı bulır. ÖÇ 219

TT. Doğru söz (ağızdan) acıdır. EÖ 111

62 Dost başa düşman ayağa bakar. ÖÇ 222

Dus başka, duşman ayakka bağar. ÖÇ 222

Fonetik:

dus≈dost

-u-~-o-

ø~-t

duşman≈düşman

-u-~-ü-

bağar≈bakar

-ğ-~-k-

Morfolojik:

başka≈başa

ayakka≈ayağa

-ka~-a: yönelme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İyi bir görüntü verebilmek için her zaman temiz giyinip kuşanmak gereklidir. TDK

63 Eğilen baş kesilmez. EÖ 118

İyilgen başını kılıç kismes. THİ 10279

Fonetik:

iyilgen≈eğilen

i-~e-

-y-~-ğ-

-g-~ø

kismes~kesilmez

-i~-e-

Ø~-il-

-s~-z

Morfolojik:

iyilgen~eğilen

-gen~en: sıfat-fiil eki

başnı~başı

-nı~-ı: belirtme durum eki

kismes~kesilmez

Ø~-il- Türkiye Türkçesinde cümlenin öznesi belirtilmediği için yüklem edilgen-geçişsiz yapıda kullanılmıştır.

-mes~-mez: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

kılıç~Ø

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Kusurunu anlayıp özür dileyen kişi bağışlanmalıdır.TDK

Semantik açıdan baktığımızda aynı durum her iki dilde farklı atasözleriyle de belirtilir.

TT: Aman diyene kılıç kalkmaz. ÖÇ 81

Tat.: İyilgen ağaçnı kısmiyler. THİ 1683

64 Eğri otur doğru konuş. ÖÇ 233

Kıngır utır, turı söyle. ÖÇ 233

Fonetik:

utır~otur

u-~o-

-ı-~u-

turı~doğru

t-~d-

-u-~o-

Ø-~ğ-

-ı-~u

Leksik:

kıñgır~eğri

söyle-~konuş-

Sentaks: Her iki atasözü de öznesi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Birisine karşı tutumumuz ne olursa olsun doğruyu söylemeliyiz.TDK

TT. Eğri otur (oturalım), doğru söyle.ÖAA 259

65 El atına binen tez iner. EÖ 120

Késé atına méngen tiz töşer. THİ 2659

Fonetik:

mén-~bin-

m-~b-

-é-~i-

-g-~Ø

tiz~tez

-i-~e-

Morfolojik:

méngen≈binen

-gen≈-en:sıfat-fiil eki

Leksik:

kéşé≈el

töşer≈iner

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Ödünç alınmış araçlarla girişilen işler çok kez yürütülemez. TDK

Emanet ata binen tez iner. TDK

66 Elçiye zeval olmaz. ÖAA 259

İlçege ülém yuk. THİ 4991

Fonetik:

ilçege≈elçiye

i≈e-

-é≈-i

-g≈-Ø

Morfolojik:

ilçege≈elçiye

-ge≈-e : yönelme durum eki

Leksik:

ülém≈zeval

yuk≈olmaz

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir kimseden başka bir kimseye herhangi bir haber ulaştırın, bu aracılığından dolayı sorumlu tutulmaz. TDK

67 Elma/Armut ağacından uzak düşmez. ÖÇ 243

Alma, ağaçtan yırak düşmes. ÖÇ 243

Fonetik:

alma~elma

a~e-

agac~ağaç

-g~-ğ-

-c~-ç

tüşmes~düşmez

t~d-

-s~-z

Morfolojik:

tüşmes~düşmez

-mes~-mez: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

yırak~uzak

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir kimse önce yakınlarına yararlı olur. TDK

Armut dalının dibine düşer. TDK

Armut dibine düşer. GY 37

68 Erken kalkan yol alır. KY 61

İRte çıkkan yul alır. THİ 833

Fonetik:

irte~erken

i~e-

yul~yol

-u~-o-

Morfolojik:

irte~erken

-te~-ken: Farklı eklerle yapılmıştır.

çıkkan~kalkan

-kan~-an: sıfat-fiil eki

Leksik:

çık~kalk-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Yapacakları işe erken başlayanlar kazançlı olurlar.TDK

Semantik açıdan her iki dilde de türdeşleri vardır.

TT: Erken kalkan (çıkan) yol alır, erken evlenen döl alır. NK 177

Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma. KY 61

Sabah kalkan aç kalmaz. ÖÇ 410-411

Tat.: İrte torgan eşennen kualgan. THİ 827

İRte torsañ eş béter, soñga kalsan köç béter. THİ 831

İRte torgan aç kalmas. ÖÇ 410-411

69 Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir. GY 89

İşekke altın iyer salsañ da, haman işek. THİ 2974

Fonetik:

İşekke~eşeğe

i~e-

-k~-ğ-

-k~Ø

Morfolojik:

işekke~eşeğe

-ke~e : yönelme durum eki

Leksik:

iyer~semer

sal~vur-

haman~yine

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İnsanlık değerinden yoksun kişi, kılık kıyafetle, makam ve mevkiyle değer kazanmaz. TDK

70 Eşeği düğüne çağırmişlar “ya odun eksik, ya su” demiş. EÖ 128

İşekné tuyga çakırgannar. Ul: utın taşırgamı, su taşırgamı?” dip soragan.

THİ 2982

Fonetik:

işekni~eşeği

i~e-

-k~-ğ-

-n~Ø

çakırgannar≈çağırılmışlar

-k-≈-ğ-

-nar≈-lar

utın≈odun

u-≈o-

-t-≈-d-

-ı-≈-u-

di-≈de-

-i-≈-e-

Morfolojik:

işekné≈eşegi

-né≈-i: belirtme durum eki

çakırgannar≈çağırılmışlar

-gan≈-mış: duyulan geçmiş zaman eki

-nar≈lar: çokluk eki

Sentaks: Her iki atasözü de iç içe birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir işi yapmamak için bahane bulmayı anlatan bir söz.TDK

71 Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp. EÖ 134

Fekirlék gayıp tügél, yalkawlık gayıp. THİ 7423

Fonetik:

fekirlék≈fakirlik

-e-≈-a-

-é-≈-i-

gayıp≈ayıp

g-~Ø

tügel>değil

t-~d-

-ü-~e-

-g-~ğ-

-é-~i-

Morfolojik:

fekirlék≈fakirlik

-lék≈-lik : isimden isim yapan yapım eki

Leksik:

yalkawlık≈tembellik

Sentaks: Her iki atasözü de, bağlaçlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Yoksulluk utanılacak bir şey değildir, çalışmamak en büyük ayıptır.TDK

Fakirlik ayıp değil, çalmamak ayıp. SY. 91

72 Fazla mal göz çıkarmaz. ÖAA 280

Malıñ artkaşı köz şıgarmas. ÖÇ 259

Fonetik:

köz≈göz

k-~g-

şıgarmas≈çıkarmaz

ş-~ç-

-g-~k-

-s-~z

Leksik:

artkaş≈fazla

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Ne kadar ve ne türden mal olursa olsun malın fazlası elden çıkarılmamalıdır çünkü mutlaka bir gün gelir lazım olur.TDK

73 Gönülden ağlarsan, kör gözden de yaş çıkar. ÖÇ 270

Çın küñilden yılasañ sukır küzden yeş çıgar. ÖÇ 270

Fonetik:

küñil≈gönül

k-≈g-

-ü-≈-ö-

-ñ-≈-n-

-i-≈-ü-

yıla≈ağla-

y-≈Ø

-ı-≈a-

Ø≈-ğ-

küz≈göz

k-≈g-

-ü-≈-ö-

yeş≈yaş

-e-≈-a-

çıgar≈çıkır

-g-≈-k-

Morfolojik:

yılasañ~ağlarsan

Ø~r: geniş zaman eki Tatarcada kullanılmamış.

-ñ~-n: 2. teklik şahıs eki

Leksik:

sukır~kör

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözülle, samimiyetin önemini vurgulanmaktadır diyebiliriz.

74 Gözden irak(uzak) olan gönülden de irak(uzak) olur. ÖAA 293

Küzden yırak bulsa, küñilden yırak bulır. THİ 10430

Fonetik:

küz~göz

k-~g-

-ü-~-ö-

yırak~ırak

y-~Ø

küñil~gönül

k-~g-

-ü-~-ö-

-ñ~-n-

-i-~-ü-

bul-~ol-

b-~Ø

Morfolojik:

bulsa~olan

-sa~an: Tatarcada –sa şart eki, Türkiye Türkçesinde –an sıfat-fiil eki ile anlatılmış.

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde, girişik sıfat-fiilli cümle- şartlı birleşik cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Aynı düşenlerin arasındaki sevgi de zamanla azalır.Tatarcada bu atasözünün farklı söyleyişi de vardır.TDK

Küzden yarak bulgan küñelden de yarak bula. ÖÇ 275

75 Gün görmeyen gün görse, gündüz çıra yakar. ÖÇ 278

Kün kürmegen kün kürse, kündüz çıra yandıra. ÖÇ 278

Fonetik:

kün~gün

k-~g-

kürmegen~görmeyen

k-~g-

-ü-~-ö-

-g-~Ø

kündüz~gündüz

k-~g-

Morfolojik:

kürmegen~görmeyen

-gen~-en: sıfat-fiil eki

yandıra≈yakar

yandır≈yak-:

ya-n≈ya-k: Türkiye Türkçesinde ve Tatar atasözünde farklı fiilden fiil yapım eki kullanılmış.

-dır≈Ø Tatarcada yan- fiilinin ettirgen çatılı yapısı kullanılmış

-a≈-r: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zamanla karşılanmıştır.

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, ilk defa karşılaşılan bir durum şaşkınlığa sebep olabileceği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

76 Hatasız kul olmaz. ÖAA 304

Hatasız kol bulmas. ÖÇ 283

Fonetik:

kol≈kul

-o≈-u-

bulmas≈olmaz

b≈Ø

-u≈o-

-s≈-z

Morfolojik:

bulmas≈olmaz

-mas≈maz: geniş zamanın olumsuzu

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: İnsan yanılmamak için ne kadar dikkat ederse etsin yine yanılır.TDK

77 Horoz ölür, gözü çöplükte kalır. KY 81

Eteç ülgen, küzé çüplékte kalgan. THİ 4382

Fonetik:

küzé~gözü

k~g-

-ü~ö-

-é~ü

çüplékte~çöplükte

-ü~ö-

-é~ü-

ül~öl-

ü~ö-

Morfolojik:

küzé~gözü

-é~ü: 2.tekil kişi iyelik eki

ülgen~ölür

kalgan~kalır

-gan~r:Tatarcada duyulan geçmiş zamanla kurulurken Türkiye Türkçesinde geniş zamanla kurulmuş.

Leksik:

eteç~horoz

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Yaşanılmış, alışılmış, erişilmiş bir durum veya makam yitirildikten sonra, göz o durum veya makamda kalır.TDK

78 İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde. MO 115

Kéşé tugan cirénde bulmas, tutgan cirénde bulır. THİ 5012

Fonetik:

tug~doğ-

t~d-

-u~-o-

-g~-ğ-

cir~yer

c~y-

-i~-e-

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde bağlaçlı eksilteli cümle-sıralı bağımlı cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: İnsan doğduğu yeri değil geçimini sağladığı yeri yurt edinir.TDK

79 Göz görür, gönül ister (çeker). EÖ 144

Küz kayda bulsa künel şunda. THİ 10415

Fonetik:

küz~göz

k~g-

-ü~-ö-

künil~gönül

k-~g-

-ü-~ö-

-ñ-~n-

-i-~ü-

Leksik:

kayda bulsa~görür

şunda~ister (çeker)

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde sıralı bağımsız cümle-şartlı birleşik cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Kişi, görmediği şeyi istemez; görüp beğendiği şeye karşı istek duyar.TDK

80 İt ürür kervan yürür. ÖAA 335

Ét örér, büré yörér. THİ 3666

Fonetik:

ét~it

é~i-

örér~ürür

ö~ü-

-é~ü-

yörér~yürür

-ö~ü-

-é~ü-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Gerçekleşmesi doğal olan işler engellenemez.TDK

Bu atasözünün her iki dilde de türdeşi vardır.

Tat. Ét örér, cil oçırır. THİ 3667

TT. İt ürür, büri yürür. ÖÇ 312

81 Tatlı söz can azığı, kötü söz baş kazığı. TDK

Yahşı süz can azığı, naçar süz baş kazığı. ÖÇ 313

Fonetik:

süz≈söz

-ü-~-ö-

kazığı≈kazığı

-g-~-ğ-

Leksik:

yahşı≈tatlı

naçar≈kötü

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir.TDK

82 İyilik et denize at, balık bilmezse halik bilir. NK 266

İzgilik it de diñgizde at, balık bilir, balık bilmese Halik bilir. THİ

Fonetik:

izgilik≈iyilik

-z-~-y-

-g-~Ø

it-~et-

i-~e-

diñgizde~denize

-ñg-~n-

bilmese~bilmezse

Ø~z

Morfolojik:

diñgizde~denize

-de~e: Tatarcada bulunma durum eki, Türkiye Türkçesinde yönelme durum eki.

bilmese~bilmezse

Ø~mez: geniş zamanın olumsuzu

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Karşılık beklemeden iyilik yap.TDK

83 İyiyle yoldaş olsan yetersin murada, kötüyle yoldaş olsan kalırsın utançta.

ÖÇ 317

Yahşı bilen yöriseñ citersin muratka, naçar bilen yörisen kalırsıñ oyatka. ÖÇ

318

Fonetik:

citersin~yetersin

c-~y-

-i-~e-

muratka~murada

-t-~d-

-k-~Ø

kalırsıñ~kalırsın

-ñ~n

Morfolojik:

muratka~murada

-ka~a: yönelme durum eki.

kalırsıñ~kalırsın

sıñ~sın: 2. teklik şahıs eki

Leksik:

yahşı bilen~iyiyle

yoriseñ~yoldaş olsan

naçar~kötü

oyatka~utançada

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı, yüklemi ortak birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, arkadaş seçimlerimizin önemi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

84 Kalan işe kar yağar. ÖÇ 321

Kalgan işke kar yava. ÖÇ 321

Fonetik:

kalgan~kalan

-g~Ø

işke~işe

-k~Ø

yav-~yağ-

-v~ğ

Morfolojik:

kalgan~kalan

-gan~-an: sıfat-fiil eki

işke~işe

-ke~-e: yönelme durum eki

yava~yağar

-a~-r: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zaman ile karşılanmıştır.

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözünüyle, tembellik yapmayarak , işin zamanında yapılması gerektiği vurgulanmaktadır diyebiliriz.

85 Kan/süt ile giren can ile çıkar. ÖÇ 322-323

Süt bilen kirgen can bilen çıkar. ÖÇ 323

Fonetik:

kirgen~giren

k-~g-

-g~Ø

çığar~çıkır

-g~k-

Morfolojik:

bilen~ile

-n: araç durum eki

kirgen≈giren

-gen≈-en: sıfat-fiil eki

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Kişinin küçükken edindiği huy, ölünceye değin sürer. TDK

Sütle giren huy, canla çıkar. ÖAA 435

İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur.ÖAA 435

Can çıkmayınca huy çıkmaz. ÖAA 316

Huylu huyundan vazgeçmez. ÖAA 317

Huy canın altındadır. ÖAA 317

86 Kara/kötü haber tez yayılır. ÖÇ 323-324

Naçar heber tiz tarala. ÖÇ 324

Fonetik:

heber≈haber

-e-≈-a-

tiz≈tez

-i-≈-e-

Leksik:

naçar≈kötü

tarala≈yayılır

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Ölüm gibi kötü haber çabuk yayılır. TDK

87 Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar. EÖ 181

Kırmiskadan gıybret al, yazdan kışını karşılar. THİ 4796

Fonetik:

gıybret≈ibret

g-≈Ø

-ı-≈-i-

-y-≈Ø

kışını≈kışı

-n-≈Ø

Morfolojik:

kışını≈kışı

-nı≈-ı: belirtme durum eki

Leksik:

kırmıska≈karınca

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Kişi çalışıp kazanabildiği zamanı boş geçirmemeli, çalışamayacağı günler için geçimini sağlayacak varlık edinmelidir.TDK

88 Kaygısız kara suyla da semirir. ÖÇ 331

Kaygısız, kara suga simirir. ÖÇ 331

Fonetik:

simirir≈semirir

-i-≈-e-

Morfolojik:

suga≈suyla

-ga~yla: Tatarcada yönelme durum ekli, Türkiye Türkçesinde araç durum ekli kullanılmıştır.

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik:

89 Kedinin bulunmadığı yerde sıçanlar baş kaldırır. ÖÇ 335-336

Pesi yuk cirde tıçkannar baş küterer. ÖÇ 336

Fonetik:

cir~yer

c~y-

-i~-e-

Morfolojik:

tıçkannar~sıçanlar

-nar~-lar

Leksik:

pesi~kedi

tıçkan~sıçan

küter~kaldır-

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde girişik sıfat-fiilli cümle-basit cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: İstenilen nitelikteki şey bulunamadığında onun daha düşük nitelikte olanına da razı olunur.ÖAA 370

Türkiye Türkçesinde aynı kavram alanında kullanılan başka atasözü daha vardır.

Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.TDK

90 Kendi düşen ağlamaz. ÖAA 358

Üzi yığılgan yılamas. ÖÇ 339

Fonetik:

yılamas≈ağlamaz

y-~Ø

-ı~a-

Ø~ğ-

-s~z

Morfolojik:

yılamas≈ağlamaz

-mas~-maz: geniş zamanın olumsuzu

Leksik:

üzi≈kendi

yığılgıl-~düş-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Kendi zararına kendisi neden olanın yakınmaya hakkı olmaz.TDK

91 Kız beşikte çeyiz sandıkta. EÖ 191

Kız beşikte ceyiz sandıkta. ÖÇ 348

Fonetik:

ceyiz≈çeyiz

c-~ç-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Kız daha beşikte veya kundakta iken çeyiz düzmeye başlamak gerekir.TDK

Gelin eşikte oğlan beşikte. ÖAA 286

Kız kucakta çeyiz bucakta. ÖAA 362

92 Kilim satsan komşuna sat, bir köşesinde sen de oturursun. ÖÇ 351

Keyiz satsan kürşige sat bir çitinde özin de utırırsın. ÖÇ 351

Fonetik:

utırırsın≈oturursun

u-≈o-

-i-≈-u-

Leksik:

keyiz≈kilim

kürşi≈komşu

çit≈köşe

öz≈sen

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı, öznesi ortak birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, komuşuluğun önemi vurgulanmaktadır diyebiliriz.

93 Kör bıçak el keser. ÖÇ 361-362

Ütmes pıçak kul kiser. ÖÇ 362

Fonetik:

pıçak≈bıçak

p-≈b-

kiser≈keser

i-≈e-

Leksik:

ütmes≈kör

kul≈el

Semantik: Kör bıçak işe yaramaz ama insanın elini keser. TDK

Türkiye Türkçesinde aynı kavram alanını karşılayan farklı atasözleri de vardır.

Kör (kesmez) bıçak ele (yavuz), iş bilmeyen avrat dile (yavuz).TDK

Ummadık baş taş yarar. ÖAA 153

94 Körün dileği iki göz. ÖÇ 363-364

Sukırınñ bar tilegi iki küz. ÖÇ 364

Fonetik:

tilegi≈dileği

t-≈d-

-g-≈-ğ-

küz≈göz

k-≈g-

-ü-≈-ö-

Leksik:

sukır≈kör

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesinde bu atasözünün farklı varyantları vardır.

Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.TDK

Körün istediği bir göz, iki olursa ne söz. TDK

Körün istediği iki göz, biri ela biri boz. TDK

95 Kula kul desen ölesi gelir, ağaya kul desen gülesi gelir. ÖÇ 365

Kolga kol disen ülgesi kilir, biyge kol disen kölgisi kilir. ÖÇ 365

Fonetik:

kolga≈kula

-o-≈-u-

-g-≈Ø

di-≈de-

-i-≈-e-

ülgesi≈ölesi

-g-≈Ø

kil-≈gel-

k-≈g-

-i-≈-e-

kölgisi≈gülesi

k-≈g-

-ö-≈-ü-

-g-≈Ø

-i-≈-e-

Morfolojik:

kolga≈kula

-ga≈-a: yönelme durum eki

Leksik:

biy~ağa

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı ve diğer öğeleri ortak, bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: : Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, zengin ve fakirden oluşan iki aynı sınıfın hayata bakış açılarının farklı olduğunu vurgulanmaktadır diyebiliriz.

96 Misafir misafiri sevmez, ev sahibi her ikisini de. TDK

Kunak kunaknı süymes, üy iyesi birsin de süymes. ÖÇ 383

Fonetik:

süymes~sevmez

-ü-~e-

-y-~v-

-s~z

üy~ev

ü-~e-

-y~v

Leksik:

kunak~misafir

iye~sahip

birsin de~her ikisini de

Sentaks: Her iki atasözü de yüklemi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Misafir, bütün ağırlamaların yalnız kendisi için olmasını istediğinden gittiği yere başka bir misafirin gelmesini istemez; ev sahibi de hiç misafir gelmesi de rahatım bozulmasa diye düşünür. TDK

97 Ne ekersen onu biçersin SY. 141

Ni ikseñ şunı orırsıñ. ÖÇ 387

Fonetik:

ni~ne

-i~-e

ikseñ~ekersen

i~-e-

-ñ~-n

Ø~-e-r-

Morfolojik:

ikseñ~ekersen

Ø~-er Tatar atasözünde geniş zaman eki kullanılmamış.

Leksik:

şunı~onu

orırsıñ~biçersin

Sentaks: Her iki atasözü de şartlı birleşik cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün. TDK

Bu atasözünün her iki dilde de türdeşi vardır.

TT: Kazana ne koyarsan, kaşığına o çıkar. ÖÇ 333

Herkes ektiğini biçer. ÖAA 309

Herkes ne ederse kendine eder.ÖAA 311

Çanağa ne doğrarsan kaşığına o çıkar. EÖ 90

Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına. SY 141

Ne verirsen eline o gider seninle. SY 141

Tat.: Tökirseñ aşına, ut çıgar karşıña. ÖÇ 333

98 Nerede birlik, orada dirlik. SY 142

Kayda birlik, anda tirlık/ Birlik tirlıktır. ÖÇ 391

Fonetik:

tirlık≈dirlik

t-≈d-

Leksik:

kayda≈nerede

anda≈orada

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Aralarında duygu ve düşünce birliği bulunan topluluklar, dirlik ve düzenlik içinde yaşarlar.TDK

99 Otuz iki diştēn çıkkan otuz iki mahalleye yayılır. TDK

Utız tişinēn çıkkan utız avılga kiter. ÖÇ 396

Fonetik:

utız≈otuz

u-≈o-

-i-≈-u-

tişinēn≈diştēn

-iñ-≈Ø

-n-~t-

çıkkan~çıkan

-k-~Ø

Morfolojik:

tişin~dişten

-in~Ø: 2. teklik şahıs iyelik eki Türkiye Türkçesinde kullanılmamış.

-nen~ten: ayrılma durum eki

çıkkan~çıkan

-kan~an: sıfat-fiil eki

Leksik:

avıl~mahalle

kit~yayıl-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Bir ağızdan çıkan söz, başkalarının ağızına geçer, her tarafa yayılır.TDK

100 Ölen sığır sütli olur. ÖÇ 401

Ülgen sıyr sütli, ülgen katın kutlı. ÖÇ 401

Fonetik:

ülgen~ölen

ü-~ö-

-g-~Ø

sıyr~sığır

-y-~ğ-

sütli~sütlü

-i-~ü-

Morfolojik:

ülgen≈ölen

-gen≈-en: sıfat-fiil eki

sütli≈sütlü

-li≈-lü

Leksik:

ülgen≈Ø

katın≈Ø

kutlı≈Ø

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde girişik sıfat-fiilli tek cümle-sıralı bağımsız eksilteli cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Bir kimse veya bir şey yok olduğunda değer kazanır.TDK

Bu atasözünün her iki dilde de türdeşi vardır.

TT: Kaybolan bıçağın sapı altındır. ÖÇ 330

Kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur.TDK

Kaçan balık büyük olur. SY 117

Kaybolan koyunun kuyruğu büyük olu. ÖAA 338

Tat.: Yugalğan pıçaknıñ sabı altın. ÖÇ 330

101 Ölüm hak, miras helal. SY 147

Ülim hak, miras helal. ÖÇ 402

Fonetik:

ülim≈ölüm

ü-≈ö-

-i-~ü-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Ölümün olağan olması gibi mirasın da paylaşılması olağandır.

102 Söylenen söz, atılan ok. ÖÇ 426-427

Eytken süz, atkan uk. ÖÇ 427, THİ 16215

Fonetik:

süz~söz

-ü-~ö-

atkan~atılan

Ø~-ıl-

-k-~Ø

uk~ok

u-~o-

Morfolojik:

atkan~atılan

Ø~-ıl- : Tatar atasözünde edilgen yapı kullanılmamış.

-kan~-an: sıfat-fiil eki

Leksik:

eyt-~söylen-

Sentaks: Her iki atasözü de, eksilteli cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Tatarcada bu durumu anlatan başka söyleyişler de vardır.

Eytken süz, atkan uk, uzgan gomer; birsi de kiré kaytmas. THİ 16216

Avidan çıkkan süz- atılğan uk. EA 67

Eytken süz, atkan uk, kakkan kazık EA 68

103 Tatlı söz dinletir, tatsız söz esnetir. EÖ 255

Tatlı süz tınlata, megneséz süz yoklata. THİ 16060

Fonetik:

süz~söz

-ü~ö-

tınlata~dinlet-

t~d-

-ı~i-

-a~e-

Morfolojik:

tınlata~dinletir

-a: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zaman eki kullanılmış.

Leksik:

megneséz~tatsız

yoklat~esnet-

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Güzel bir konuşmayı dinlemeyi herkes sever, sıkıcı bir konuşma

dinlemek zorunda kalanlar, sıkıldıklarını belli etmekten kendilerini alamazlar.TDK

Her iki dilde bu durumu anlatan başka atasözleri de vardır.

TT: Dil var bal getirir, dil var bela. EÖ 109

Tat.: Têl tatlısı iyeseñe bal aşatır, tatsızı tayak aşatır. THİ 15553

104 Tatlı söz yılanı ininden çıkarır. ÖÇ 440

Tatlı til yılannı öninden çıkarır. ÖÇ 440

Fonetik:

yılannı≈yılanı

-n-≈Ø

ön≈in

ö-≈i-

çıgar-≈çıkâr-

-g-≈-k-

Morfolojik:

yılannı≈yılanı

-nı≈-ı : belirtme durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir.TDK

Tatarcada ve Türkiye Türkçesinde tatlı söz ve dil için başka atasözleri de vardır.

Tat.Tatlı tél timér kapkanı açar. THİ 15522

Tél yılannı da önénden çıkarır. THİ 15520

Tatlı tél tav aşıra. THİ 15521

Tatlı tél ayu biyite. THİ 15519

Ballı til baş eylendire.EA 67

TT.Acı (kötü) söz insanı (adamı) dinden çıkarır, tatlı söz yılanı inden çıkarır.ÖAA

109

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. ÖAA 444

105 Tok açın halinden anlamaz. ÖÇ 447

Açnıñ halin tuk bilmes. ÖÇ 447

Fonetik:

açnıñ~açın

-n~Ø

-ñ~-n

tuk~tok

-u~-o-

Morfolojik:

açnıñ~açın

-nıñ~-ın: tamlayan durum eki.

Leksik:

bilmes~anlamaz

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Varlıklı olan, yoksulun ne denli sıkıntı içinde bulunduğunu bilmez.TDK

Bu durum her iki dilde farklı söyleyişlerle de anlatılmaktadır.

TT: Tok açın halinden ne anlar.NK 409

Tat.: Açnı tuk bilmes, yarlını bay görmez. THİ 9574

Aç kedérén tuk bélmes, avıru xetérén cau bélmes. THİ 9552

Aç kedérén tuk bélmes, yarlı kedérén bay bélmes. THİ 7139

Var ne bilsin yok halinden. MO 232

106 Uyuyan yılanın kuyruğuna basma. SY 173

Yoklagan yılanniñ kayrığına basma. ÖÇ 455

Fonetik:

yılanniñ≈yılanın

-n-≈Ø

-ñ~-n

kuyrığına≈kuyruğuna

-ı-≈-u-

-g-≈-ğ-

Morfolojik:

yoklagan≈uyuyan

-gan≈-an: sıfat-fiil eki

yılanniñ≈yılanın

-niñ≈-ın: tamlayan durum eki

kuyrığına≈kuyruğuna

-ı-≈-u-: 1. tekil kişi iyelik eki

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Kötü bir kimsenin yeni bir kötülük yapmasına fırsat vermek.TDK

107 Ürümesini bilmeyen kopek(it), sürüye kurt getirir. SY 175

Üre bilmegen it üyge kunak kitire. ÖÇ 457

Fonetik:

bilmegen≈bilmeyen

-g-≈Ø

kitir-≈getir-

k-~g-

-i-~e-

Morfolojik:

üre bilmegen~üremesini bilmeyen

Ø~mesini

-gen~en: sıfat-fiil eki

kitire~getirir

-e~r: Tatarcada şimdiki zaman, Türkiye Türkçesinde geniş zaman eki kullanılmış.

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Leksik:

it~köpek

üy~sürü

kunak~kurt

Semantik: Beceriksiz kimselerin iyilik yapayım derken zarara yol açtiklarını anlatan

bir söz.TDK

108 Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış. EÖ 272

Yalğançınıñ öyi yandı, hiç kim inanmadı. ÖÇ 467

Fonetik:

yalğançınıñ~yalançının

-g-~Ø

-ñ~n

öy~ev

ö~e-

-y~v

kim~kimse

Ø~-se

Morfolojik:

yalgançınıñ~yalançının

-nıñ~-nın: tamlayan durum eki

yandı~yanmış

inanmadı~inanmamış

-dı~mış: Tatar atasözü belirli geçmiş zaman, Türkiye Türkçesindeki atasözü duyulan geçmiş zamanda kurulmuş.

Leksik:

hiç kim~kimse

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Yalan söylemeyi huy edinen kimsenin sözlerine, gerçeği söylediği zaman bile inanılmaz.TDK

109 Yarınki tavuktan bugünkü yumurta iyidir. ÖÇ 469-470

İrtegegé tavıktan bğéngé yomırka artık. THİ 838

Fonetik:

tavıktan~tavuktan

-ı~-u-

bğéngé~bugünkü

-ü~-u-

-é~-ü-

-é~-ü

yomirtka~yumurta

-o-~u-

-i-~u-

-k-~Ø

Morfolojik:

bügénké~bugünkü

-ké~kü: aitlik eki

Leksik:

irte~yarın

artık~iyi

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Sağlanmış bir kazanç beklenen, umulan daha büyük bir kazanca feda edilemez.

Tatarcada ve Türkiye Türkçesinde bu durumu anlatan başka atasözleri de vardır.

Tat.İRtegege koyrıktan bügengé üpke artık. THİ 837

Havadagı turnadan kuldagı çıpçık artık. ÖÇ 470

TT. Yarınki kazdan bugünkü tavuk (yumurta) yeğdir. TDK

110 Yedi /yüz kere ölç, bir kere kes. ÖÇ 472

Cidé kat ülç, bir kat kis. ÖÇ 472

Fonetik:

cidé~yedi

c-~y-

-i-~e-

-é~i

kis~kes

-i~-e-

ölç~ölç-

ü~ö-

Leksik:

kat~kere

Sentaks: Her iki atasözü de öznesi ortak bağımlı sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Bir iş yaparken ayrıntıları ve sonuçları iyice düşünülmelidir.

Türkiye Türkçesinde aynı atasözü farklı şekillerde kullanılır.

İki ölç, bir biç. TDK

111 Yetim/öksüz çocuk (oğlan) göbeğini kendi keser. SY 146

Öksüz bala üz kindigin üzi kiser imiş. ÖÇ 477

Fonetik:

öksüz~öksüz

-i~-ü-

kis~kes-

-i~-e-

Leksik:

bala~çocuk

üz~kendi

kindik~göbek

imiş~Ø

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Koruyanı, yardım edeni bulunmayan kişi, işini kendi başına görmek zorunda kalır.TDK

Türkiye Türkçesinde aynı kavram alanını karşılayan farklı atasözleri de vardır.

TT. Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser.TDK

112 Yılanın dışı yumuşak içi zehir. ÖÇ 47

Yılanın tişi yomşak bulsa da içi zeher. ÖÇ 47

Fonetik:

yılanınñ~yılanın

-n~Ø

-ñ~-n

tiş~dış

t~d-

-i~-ı-

yomşak~yumuşak

-o~-u-

Ø~-u-

zeher~zehir

-e~-i-

Sentaks: Çok az sayıda olmakla birlikte sentaks açısından ortak atasözlerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri olan bu atasözlerinde sıralı bağımsız cümle-şartlı birleşik cümle değişkesi mevcuttur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye

ulaşamadık. Fakat bu atasözüyle, kişi, yumuşak huylu görünen herkese aldanmamalı mesajını vermektedir.

Türkiye Türkçesinde aynı kavram alanını karşılayan farklı atasözleri de vardır.

Yılana yumuşak diye el sunma.ÖAA 435

113 Yiğit meydanda belli olur. TA 146

Yigét meydanda bilgélé bulır. THİ 12860

Fonetik:

yigét≈yiğit

-i-≈-é-

-g-≈-ğ-

bulır≈olur

b-≈Ø

-u-≈o-

-ı-≈-u-

Leksik:

bilgélé≈belli

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Sözle atıp tutmak kolaydır, asıl marifet, işbaşında kendini göstermektir.TDK

Semantik açıdan baktığımızda her iki dilde aynı durum farklı atasözleriyle anlatılır.

TT: Adamın iyisi alışverişte belli olur. YÇ 12

Adamın iyisi iş başında belli olur. MO 17

Tat.: Yigét bulsan, yigétlégéñni eşte kürset. THİ 1247

114 Yiğide yetmiş türlü hüner az. ÖÇ 480

Yigét kéşége citmiş türlü höner de az. ÖÇ 480, THİ 12856

Fonetik:

yigét≈yiğit

-g-≈-ğ-

-é-≈-i-

citmiş≈yetmiş

c-≈y-

-i-≈-e-

höner≈hüner

-ö-≈-ü-

Sentaks: Her iki atasözü de basit cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Türkiye Türkçesi kaynaklarında sadece Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğünde yer alan bu atasözünün anlamı hakkında bilgiye ulaşamadık. Fakat yiğitliği yüceltmek için kullanılan bir atasözdür diyebiliriz.

115 Yiyen bilmez doğrayan bilir. TDK

Aşagan bilmes, turagan bilir. ÖÇ 483

Fonetik:

bilmes≈bilmez

-s-≈-z-

turagan≈doğrayan

t-≈d-

-u-≈-o-

Ø≈-ğ-

-g-≈Ø

Morfolojik:

bilmes≈bilmez

-mes≈-mez: geniş zamanın olumsuzu

turagan≈doğrayan

-gan≈-an: sıfat-fiil eki

Leksik:

aşa≈ye-

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle sıfat-fiille kurulmuştur.

Semantik: Bir iş yapılırken ne kadar güçlük çekildiğini, o işi başarmış olan bilir;

başarılmış olan bu işten yararlanan bilmez. TDK

Türkiye Türkçesinde aynı kavram alanını karşılayan farklı atasözleri de vardır.

TT. Soğanın acısını yiyen bilmez, doğrayan bilir. TDK

116 Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır. EÖ 285

Baynıñ arbası tawdan tawga aşırır, yarlınıñ tigéz cirde şaşırır. THİ 7266

Fonetik:

arbası≈arabasını

Ø≈-a-

Ø≈-nı

taw≈dağ

t≈-d-

-w≈-ğ

Morfolojik:

arbası≈arabasını

Ø~-nı: Tatarcada belirtme durum eki kullanılmamıştır.

Leksik:

bay≈zengin

Sentaks: Her iki atasözü de bağımsız sıralı cümle yapısında kurulmuştur.

Semantik: Zengin, para gücüyle güçlükleri yenerken yoksul, parasızlık yüzünden en kolay işi bile başaramaz.TDK

Türkiye Türkçesinde aynı atasözünün biraz farklı varyantları da vardır.

TT. Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır. TDK

117 Zenginin keyfi gelinceye fukaranın canı çıkar. ÖÇ 491

Baynıñ keyfi kelgençek, fukareniñ canı çıkar. ÖÇ 491

Fonetik:

kelgençek≈gelinceye

k-≈g-

-g-≈Ø

fukareniñ≈fukaranın

-ñ≈-n

Morfolojik:

kelgençek≈gelinceye

-gençek≈-inceye Tatarca atasözünde zarf-fiil kullanılırken, Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil kullanılmıştır.

fukareniñ≈fukaranın

-niñ≈-nın: tamlayan durum eki

Sentaks: Her iki atasözü de girişik cümle zarf-fiille kurulmuştur.

Leksik:

bay~zengin

Semantik: Varlıklı kişiler başkalarına yardım etmede pek istekli davranmazlar, ağırdan alırlar. Gönülleri olup yardım etmek istediklerinde de iş işten geçmiş olur.

EÖ 285

Türkiye Türkçesinde aynı atasözünün biraz farklı varyantları da vardır.

Zenginin gönlü oluncaya dek züğürdün canı çıkar.EÖ 285.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Türkiye Türkçesindeki ve Tatar Türkçesindeki atasözlerinin benzer ve farklı yönlerinin çerçevesini fonetik, leksik ve semantik açıdan çizmeye çalıştık. İncelediğimiz Türk ve Tatar atasözlerinin seçiminde özellikle her iki dilde de varyantı olanları ele aldık. Her iki dilde varyantı olan atasözleriyle sınırlı olan bu çalışmamızda, kaynaklardan tarayıp elde ettiğimiz atasözlerini inceleyerek sonuçları fonetik, morfolojik, leksik, sentaks ve semantik ana başlıkları altında verdik.

Öncelikle birebire eşleştirdiğimiz atasözlerinde geçen kelimelerde tespit ettiğimiz fonetik farklılıkları sınıflandırma yoluna gittik. İlk olarak ünlü ve ünsüz farklılıkları olmak üzere ikiye ayırdık. Bu iki başlık altında topladığımız örnekleri kendi içinde de sınıflandırdık. Ünlü farklılıkları; darlık-genişlik, kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık açısından olmak üzere üç ana başlık oluşturup ve inceleme kısmında geçen kelimelerdeki fonetik farklılıkları atasözü numaraları ile bu başlıklar altında topladık. Tespit ettiğimiz Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesi arasında ünlü fonetik farklılıkları birer örnekle özetleyecek olursak:

1 Ünlü Farklılıkları

Darlık-Genişlik Açısından

e≈i: TT.de≈Tat.di-, i≈e: TT. zehir≈Tat.zeher, o≈u: TT.ol≈Tat.bul-(7,19,37),u≈o:TT.

buğday≈Tat. boday(14),ö≈ü: TT.çöp≈Tat.çüp(77)

Kalınlık-İncelik Açısından

a≈e: TT. bayram≈Tat.beyram (29), e≈a: TT.elma≈Tat.alma (67), u≈ü:

TT.bugün≈Tat.bügén (29).

Düzlük-Yuvarlaklık Açısından

e≈u,ü : TT.bez≈Tat. büz(21), ı≈o,u: TT. ayı≈Tat. ayu (2,34,35), İ≈ö,ü: TT. in≈Tat. ön (104), ü≈é: TT. bugün≈Tat.bügén (29), u≈ı: TT.boyun≈Tat.muyın (43)

İkinci grupta Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesi arasında ünsüz fonetik farklılıkları ele aldık. Yine varyantlar içinde tespit ettiğimiz verilerden hareketle, tonlu-tonsuz açısından, süreklilik-süreksizlik açısından, patlamalı-sızıcılık ve dudaksıllaşma açısından olmak üzere dört başlık altında verilerimizi sınıflandırdık. Tespit ettiğimiz Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesi arasında ünsüz fonetik farklılıkları birer örnekle özetleyecek olursak:

2 Ünsüz Farklılıkları

Tonlu-Tonsuz Açısından

c≈ç TT.acı≈Tat. açı (61), b≈p: TT. biç- Tat.piç- (17), p≈b: TT.parmak≈Tat. barmak(41,45), k≈g: TT.çık≈Tat. ığı(73,85 ,104)

Süreklilik-Süreksizlik Açısından

s≈ç: TT seç≈Tat. Çeç (51), b≈m: TT.bin≈Tat. mén(65), c≈y: TT. ye≈Tat. ci-(4)

Patlamalı- Sızıcılık Açısından

b≈m: TT. bin≈Tat. mén (65), k≈h: TT. kadın≈Tat. hatın(32)

Dudaksıllaşma Açısından

-g≈-w-: TT.dağ≈Tat. taw(54,116), p≈f:TT. yaprak≈Tat. yafrak

İnceleme kısmında bir diğer tespitimiz, Eski Türkçenin, ses yapısının Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesine oranla daha fazla korunmuş olmasıydı. Kelimelerin birebir fonetik karşılaştırması Eski Türkçeye göre Türkiye Türkçesinin daha fazla değişikliğe uğradığını ortaya çıkardı. Yine bu tespitlerden hareketle “Tatar Türkçesinde Korunan Sesler ve Şekiller” başlığı altında tespitlerimizi toplama ve

sınıflandırma gereksinimi duyduk. Kısaca Tatarcadaki korunan sesleri birer örnekle özetleyecek olursak:

Tatar Türkçesinde Korunan Sesler ve Şekiller

Eski Türkçedeki nazallıklar Tatar Türkçesinde korunmuştur. Eski Türkçedeki “*tñla*” kelimesinde geçen “-ñ-“ sesinin Tatarcada korunduğunu (*tñla* 20,103), Türkiye Türkçesinde ise nazallıkların korunmadığını *ET.tñla>TT.dinle* şeklinde gelişim gösterdiğini görmekteyiz.

Eski Türkçede “*b-*” sesi Tatar Türkçesinde korunmuştur; Eski Türkçede “*barmak*” kelimesinin Tatarcada aynen korunduğunu (*barmak* 41,45), Türkiye Türkçesinde ise tonsuzlaşarak ön ses dudak ünsüzü “*p-*” ye dönüştüğünü tespit ettik: *ET.barmak>TT. parmak*.

Eski Türkçedeki “*b-*” sesinin yine Tatar Türkçesinde korunmuştur. Eski Türkçede “*bér*” kelimesinin Tatarcada aynen korunduğunu (*bér*24,36), Türkiye Türkçesinde “*v-*” sesine dönüştüğü görülmektedir. *ET. bér>TT. ver*.

Eski Türkçedeki “*t-*” sesi yine Tatar Türkçesinde korunmuştur.

Eski Türkçede “*taw*” kelimesinin Tatarcada aynen korunduğunu (*taw*54,116), Türkiye Türkçesinde “*d-*” sesine dönüştüğü görülmektedir. *ET. taw>TT. dağ*.

Eski Türkçedeki “*k-*” sesi yine Tatar Türkçesinde korunurken Türkiye Türkçesinde “*g-*” sesine dönüştüğü görülmektedir. *ET. kergek>Tat. kirek(23), ET. kergek>TT. gerek*.

Morfoloji kısmında ise birebir eşleştirdiğimiz atasözlerinde yer alan, aynı kelime yapılarındaki morfolojik farklılıkları inceledik. Bu kısımda genel dilbilgisi kuralları başlıkları altında örneklendirme yoluna gittik. Sonuç olarak Türkiye

Türkçesi ve Tatar Türkçesi arasındaki inceleme kısmında örneklerine rastladığımız farklı morfolojik yapılar için birkaç örnek verelim.

Mastar ekinin “-v” olması: *tırışmav* (46)

Çokluk eki olarak **-lar/-ler** kullanılması, ancak *m, n, ñ* ünsüzlerinden sonra **-nar/ -ner** ekleri gelmesi *atalar* (31), *çakıtğannar* (70), *kismiylar* (61) *tıçkannar* (89), *yapkannar* (5)

Belirtme durum ekinin, **ni/-ni** ekleriyle yapılıyor olması: *işekné, kapkañni* (50), *karnı* (22), *kışni* (87), *kunakni* (96). Üçüncü şahıs iyelikten sonra **-n** eki kullanılıyor olması *atasın* (28), *ayagın* (15), *barmagın* (45), *basın* (63), *bilgenin(bildiğini)* (45), *kızın* (21).

Ayrılma durum ekinin **-dan/-den, -tan/-ten** ekleriyle yapılıyor olması: *ayudan* (35), *agaçından* (67), *barında* (38) üçüncü şahıs iyelikten sonra araya **-n** girince ve ek de **-nan/-nen** şeklini alması teklik ikinci şahıs ekinden sonra da ek **-nan/-nen** şekline dönüşmesi: *balañnan* (39).

Yönelme durum ekinin **-ga/-ge, -ka/-ke** ekleriyle yapılıyor olması: *açka* (5), *adamga* (23), *ataña* (39), *atawga* (31), *ayakka* (62).

Öğrenilen geçmiş zamanın eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak **-gan/-gen, -kan/-ken** şeklinde olması: *almagan* (5), *çakırgan* (70)

Şimdiki zaman ekinin ünsüzle biten fiillerde **-a/-e** ekiyle yapılıp, ünlüyle biten fiillerin kalın olanlarında **-y** eki kullanılıyor olması; *aşy* (8), *basmy* (27), *bérmey* (24), *ciye* (43), *katışa* (1), *kaytmıy*

Sıfat-fiil eki olarak genellikle atasözlerinde **-gan/-gen, -kan/-ken** eklerinin kullanılması: *aşagan* (115), *atkan* (33), *atlagan*(28), *bilen*(40), *bilgen*(45),

Zarf-fiiller eklerinde de ise **-ıp (-ip, -p); -a/-e; -gaç/-geç, -kaç/-keç; - -mıyça/-miçe; -gançı/-gençi, -kançı/-kençi** ekleriyle karşılaşmıştır. *bulgançı*

(42), *dip* (70), *karap* (21), *kelgençek* (117), *uylap* (26), *ülmiy* (49), *üre* (107), *yokly* (5).

Tatar Türkçesinde bildirme ifadesi için **bul-** fiilinin kullanılıyor olması: *açı bulır* (61), *yahşı bulır* (61).

Fonetik, morfolojik ve leksik sınıflandırmaların yanında atasözlerinin söz dizimini belirleyerek sentaks başlığı altında topladık. Semantik olarak ise aynı kavram alanını karşılayan; ama birebir eşleşmeyen atasözlerini bu başlık altında kavram alanını belirterek alt alta sıraladık.

Son olarak atasözleri her milletin kültür yapısının geçmişten bu zamana geçişini saylayan en önemli kültür taşıyıcılarıdır. Çok az değişikliğe uğramış olmaları önemini daha da artırmaktadır. Türkler gibi farklı toprakları yurt haline getirmiş milletler için ortak zihin, ortak kültür ve ortak dil yapısını ortaya çıkaracak en önemli deliller ve kaynaklardır. Umarım biz de çalışmamızla bu duruma bir nebze hizmet edebilmişizdir. Bu tür çalışmaların artmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKLAR

Abdrazakov, K.S. ve diğlerleri (1966), *Tatarca Rusça Sözlük*, SSSR Fenner Akademiyası. Meskew: “Sovetskaya Entsiklopediya” Neşriyatı.

Alkaya,Ercan (2001), *Tatar Türkçesindeki Dil ve Söz ile ilgili Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Akar, Ali (2006), *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Akar, Ali (Güz-2010), *Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi*, Tübar (Türklük Bilimi Araştırmaları/Uluslararası Hakemli Dergi)-XXVIII

Abdullin, İ.A ve diğlerleri (1977,1979,1981). *Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlégé*, 3 Tomda, SSSR Fenner Akadeyası, Kazan: Tataristan Neşriyatı.

Aksakal, Müfit(1993), *Açıklamalı Testli Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul, Şenyıldız Yayınevi.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitapevi.

ALTUN Mustafa, (2004)*Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme*, Akademik Araştırmalar Dergisi.

ATABAY Neşe ve öte(2003), *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yayınları, İstanbul.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul, Alfa yayın Kurulu.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul, Gün Yayıncılık.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul, Kare Yayınları.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul, Üç Harf Yayınları.

BANGUOĞLU Tahsin(2004), *Türkçenin Grameri*, TDK, Ankara.

Benekli, Şerif (2007), *Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, Mavi Göl Yayınları.

BİLGEGİL Kaya,(1984) *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Bayazitova, F.S. ve diğerleri (1993), *Tatar Têlênêñ Dialektologik Süzlégé*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.

Buran, A. – Alkaya, E. (2004), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yay.

Çötüksöken, Yusuf,(2004) *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Toroslu Kitaplığı.

Ercilasun, B. Ahmet (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yay.

ERGİN Muharrem(1999), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınevi, İstanbul.

Erşahin Seyfettin (1996), *Rusya 'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi.

Ganiyev, Fuat ve diğerleri (1997), *Tatarça—Törêkçe Sözlük (Tatarca Türkçe Sözlük)*, Kazan—Meskeu: İnsan Neşriyatı.

GENCAN T. Nejat(2007) *Dilbilgisi*, TDK, Ankara.

Gümüştam, Gürkan (2011), *Söz Dizimi Açısından Kıbrıs Türk Atasözleri: Türkiye Türkçesindeki Varyantlarla Paralellikler ve Sapmalar*, *Diyalektolog Dergisi*,(s.41-54).

Hakov, Vahit(1993) *Telen Belg'n İl Açar*, Megarif, Kazan.

HATİPOĞLU Vecihe(1972), *Türkçenin Sözdizimi*, TDK, Ankara.

H.Ş.Mehmutov(1987), *Tatar Halık İcadı –Mekaller hem Eytimler-*, Galimcan İbrahimov Têl, Edebiyat hem Tarih İnstitutı Yayınları, Kazan.

Kalkan Mustafa(1996), *Türk-Moğol Kavimleri Arasında Tatarlar ve Menşei Meselesi*,*Türk Kültürü Dergisi*.

Kartal, Numan (1999), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitapevi.

Musaoğlu, Mehman, (2002) *Ortak Atasözlerimizin Söz Dizimsel-Metin Dil Bilimsel Özellikleri*, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu.

Nevzat Özkan (2002), *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yay.

Ordulu,Mehmet Akif, *Açıklamalı Örnekli Atasözleri Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi.

Oruç A,Birsel (2000),*Same Proverbs In Turkish and Tatar” Fifth Annual Workshop on Central Asian Studies & First Annual Meeting of The Central Eurasian Studies Society*, University of Wisconsin-Madison.

Özdemir,Emin (2009), *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*,İstanbul, Bilgi Yayınevi.

Özkul Çobanoğlu (2004), *Türk Dünyası Atasözleri Sözlüğü*, Ankara

Püsküllüoğlu,Ali (2002), *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ankara,Arkadaş Yayınları.

Yörük, Sevim(1992), *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, Eğitim Yayınları.

Şahin, Erdal (Temmuz 2003), *Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi*, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, İstanbul.

TDK (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.

Uzun, Murat (Haziran 2007),*Kazan-Tatar Türkçesinde Birleşik Fiiller, Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon.